

2023

Fundacja Partycypacja

Izabela Kaźmierczak-Kałużna

Mariusz Kwiatkowski

Anna Mielczarek-Żejmo

**Raport z diagnozy społecznej
w Gminie Strzelce Krajeńskie
na potrzeby gminnego programu rewitalizacji**

Spis treści

REKOMENDACJE	3
WSTĘP	9
1. ZJAWISKA KRYZYSOWE, POTRZEBY I OCZEKIWANIA MIESZKAŃCÓW	13
1.1. Sfera społeczna	14
1.1.1. Dezintegracja społeczna i kryzys sąsiedztwa jako podstawowe problemy społeczności lokalnych w obszarze rewitalizacji	14
1.1.2. Starość jako wyzwanie dla gminy	19
1.1.3. Problemy dzieci i młodzieży. Edukacja publiczna	23
1.1.4. Potrzeba wsparcia rodzin	28
1.1.5. Problemy rynku pracy. Bezrobocie	32
1.1.6. Uzależnienia. Bezdomność. Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością	34
1.2. Sfera gospodarcza	37
1.3. Sfera środowiskowa	38
1.1.7. Warunki środowiskowe	39
1.1.8. Zjawiska kryzysowe	40
1.1.9. Świadomość ekologiczna i gospodarowanie odpadami	42
1.4. Sfera przestrzenno-funkcjonalna	42
1.3.1. Dostęp do opieki medycznej	43
1.3.2. Wykluczenie transportowe	45
1.3.3. Miejsca spotkań	47
1.5. Sfera infrastrukturalna	50
1.4.1. Miejska część obszaru rewitalizacji	50
1.4.2. Tuczno	52
1.4.3. Gilów	55
1.4.4. Lubicz	57
1.4.5. Bobrówko	60
2. POTENCJAŁY INTERESARIUSZY REWITALIZACJI	62
2.1. Bobrówko	63
2.2. Gilów	66
2.3. Lubicz	67
2.4. Tuczno	69
2.5. Strzelce Krajeńskie	71
ANEKS METODOLOGICZNY	77

Rekomendacje

REKOMENDACJA 1

WZMOCNIENIE RELACJI MIĘDZY MIESZKAŃCAMI POPRZEZ ANIMACJĘ SPOŁECZNĄ

Jednym z najważniejszy problemów społeczności obszaru rewitalizacji w Strzelcach Krajeńskich jest dezintegracja społeczna (patrz: część 1.1.1, 2.6 *Raportu*). Rzuca ona na powstawanie problemów społecznych, wzrost ich skali, jest także barierą przeciwdziałania im. Warunkiem koniecznym naprawy lub wzmocnienia więzi między mieszkańcami jest **wsparcie organizatora społeczności lokalnych**. Do jego kluczowych zadań powinno należeć (1) wypracowanie wraz z mieszkańcami kierunków działań w oparciu o pogłębioną diagnozę ich potrzeb i potencjałów (PAL), (2) wyłonienie lub wzmocnienie lokalnych liderów, (3) wsparcie działalności lub współtworzenie KGW i innych organizacji społecznych, (4) „akuszerowanie” inicjatywom podejmowanym przez wspólnoty.

REKOMENDACJA 2

INTEGRACJA SPOŁECZNOŚCI OBSZARU REWITALIZACJI POPRZEZ UTWORZENIE, MODERNIZACJĘ LUB ROZWÓJ MIEJSC SPOTKAŃ

Obszar rewitalizacji jest ubogi w szereg instytucji oferujących usługi społeczne (patrz: część 1.1.1, 1.4, 2 *Raportu*). **Utworzenie lub poprawa stanu technicznego miejsc wspólnych** (CAS, świetlice, parki, boiska – szczególnie w Tucznie i Lubiczu, podwórka przy kamienicach, skatepark w Lubiczu) przyczyni się do integracji mieszkańców oraz udostępnienia im usług z zakresu kultury, sportu i rekreacji oraz wsparcia społecznego.

REKOMENDACJA 3

ROZWÓJ USŁUG SPOŁECZNYCH POPRZEZ POSZERZENIE OFERTY MOBILNEJ

Dostępność usług społecznych w części wiejskiej obszaru rewitalizacji jest znacznie ograniczona m.in. z powodu stosunkowo niewielkiej liczby ich potencjalnych odbiorców (kosztochłonność) oraz wykluczenia transportowego gminy (patrz: część 1.1.2 i 1.4.2 *Raportu*). **Nowoczesnym rozwiązaniem jest organizacja i koordynacja usług mobilnych** (np. profilaktyki zdrowia, fizjoterapii, zajęć sportowych, terapii różnego rodzaju, zajęć hobbystycznych i rękodzielniczych i in.) we wszystkich sołectwach należących do obszaru. Co

ważne, miejscowości te mogą stać się centrami usług społecznych dla innych zdegradowanych wsi (np. mieszkańcy Macharów mogą korzystać z oferty w Bobrowku).

REKOMENDACJA 4

POPRAWA DOSTĘPU DO USŁUG SPOŁECZNYCH POPRZEZ OGRANICZENIE WYKLUCZENIA TRANSPORTOWEGO

Wykluczenie transportowe dotyczy różnych kategorii mieszkańców zarówno części miejskiej jak i wiejskiej gminy (patrz: część 1.1.2 i 1.4.2 *Raportu*). Jego ograniczenie będzie możliwe dzięki rozwojowi usług transportowych dedykowanych osobom o szczególnych potrzebach (np. usługa door-to-door dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami, transport dla dzieci zagrożonych wykluczeniem uczestniczących w zajęciach terapeutyczno-rozwojowych, uczestników programów z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej). **Celowy dobór odbiorców usług transportowych umożliwi ich koordynację i racjonalizację.**

REKOMENDACJA 5

POPRAWA DOSTĘPNOŚCI DO USŁUG SPOŁECZNYCH POPRZEZ WZROST ZAANGAŻOWANIA TRZECIEGO SEKTORA

Jedną z przyczyn ograniczonego dostępu do niektórych usług społecznych (np. usługi opiekuńcze, opieka wytchnieniowa) jest niski udział PES w ich realizacji (patrz: część 1.1.1, 1.1.3, 2.6 *Raportu*). **Konieczne jest wsparcie sektora trzeciego** w tym zakresie poprzez (1) upowszechnianie dobrych wzorów z innych części województwa lubuskiego i Polski, (2) nawiązywanie współpracy i korzystanie ze wsparcia organizacji – nawet spoza gminy, które mają w tym obszarze doświadczenie, (3) rozwój wolontariatu, (4) służb pomocowych w zakresie nowoczesnych form wsparcia społecznego i stosowania klauzul społecznych, (5) powoływanie PES, (6) zlecenie im realizacji usług.

REKOMENDACJA 6

WZBOGACENIE RÓŻNORODNOŚCI OFERTY LOKALNEGO RYNKU PRACY POPRZEZ ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ

Wsparcie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej przyczyni się do wzbogacenia oferty usług społecznych (np. usługi transportowe, mobilne) oraz poprawy różnorodności ofert pracy w gminie poprzez **utworzenie wartościowych i dających satysfakcję miejsc pracy w dobrych warunkach**. Ekonomia społeczna jest także sektorem oferującym skuteczną aktywizację zawodową osobom o szczególnych potrzebach, np. osobom z

niepełnosprawnościami czy trwale bezrobotnym. Wsparcie PES będzie także odpowiedzią na deficyty trzeciego sektora (patrz: część 1.1.5, 1.2 *Raportu*).

REKOMENDACJA 7

AKTYWIZACJA SENIORÓW POPRZEZ POWSTANIE NOWYCH KLUBÓW SENIORA W CZĘŚCI WIEJSKIEJ OBSZARU REWITALIZACJI I ROZWÓJ DOTYCHCZASOWEJ OFERTY

Społeczność strzelecka starzeje się (patrz: część 1.1.2 *Raportu*). Z tego powodu rośnie zapotrzebowanie na usługi ukierunkowane na aktywizację seniorów. Z uwagi na nikły dostęp mieszkańców wsi do usług dedykowanych seniorom **niezbędne jest poszerzenie oferty o kluby seniora**. Odpowiednio zorganizowane, mogą świadczyć usługi różnego rodzaju, przyczyniając się do zachowania przez seniorów samodzielności i zmniejszenia zapotrzebowania na inne, bardziej kosztowne formy wsparcia (np. usługi opiekuńcze czy DPS).

REKOMENDACJA 8

WSPARCIE OSÓB Z OGRANICZENIAMI MOBILNOŚCI POPRZEZ ROZWÓJ USŁUG OPIEKUŃCZYCH ORAZ MIESZKALNICTWO WSPOMAGANE I WSPARCIE ICH OPIEKUNÓW

W gminie postępują procesy wykluczenia seniorów (patrz: część 1.1.2 *Raportu*). Skutkiem jest konieczność zapewnienia kosztownej dla gminy opieki całodobowej mieszkańcom w najtrudniejszej sytuacji. Godniejszym i oszczędniejszym rozwiązaniem jest **(1) rozwój usług sąsiedzkich, szczególnie opiekuńczych, (2) rozwój mieszkalnictwa wspomaganego (np. mieszkania wspomagane w dawnym PROM, centrum opiekuńczo-mieszaniowe), (3) wsparcie opiekunów osób niesamodzielnych poprzez poszerzenie zakresu opieki wytchnieniowej**. Spodziewanym efektem jest ograniczenie liczby osób przebywających w DPS w dłuższej perspektywie czasowej.

REKOMENDACJA 9

WZMOCNIENIE SOLIDARNOŚCI MIĘDZYPOKOLENIOWEJ POPRZEZ PROMOWANIE I UTRWALANIE POSTAW WZAJEMNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI WŚRÓD MIESZKAŃCÓW

Wspieranie rodzin w podejmowaniu decyzji o kontynuowaniu lub przejmowaniu opieki nad ich niesamodzielnymi członkami oraz rozwijanie gotowości do niesienia (sformalizowanej i nieformalnej) pomocy sąsiedzkiej jest realizacją idei deinstytucjonalizacji. Warunkiem koniecznym jej wdrażania jest wspieranie członków wspólnot w codziennych

działaniach na rzecz osób niesamodzielnych (kursy i szkolenia, usługi opiekuńcze, opieka wytchnieniowa).

REKOMENDACJA 10

PRZECIWDZIAŁANIE ZJAWISKOM KRYZYSOWYM WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY POPRZEZ POSZERZENIE OFERTY KIEROWANYCH DO NICH USŁUG SPOŁECZNYCH

Dzieci i młodzież są kolejną kategorią społeczną narażoną na wykluczenie (patrz: część 1.1.3 i 1.1.4 *Raportu*). **W obszarze rewitalizacji konieczne jest większe i autentyczne zainteresowanie problemami najmłodszych mieszkańców gminy.** Dlatego konieczne jest opracowanie atrakcyjnej i dostosowanej do ich potrzeb oferty usług społecznych, takich jak: działania animacyjne (w tym streetworking), pomoc w nauce, wsparcie w sytuacji kryzysów rodzinnych, szkolnych, rówieśniczych (w tym świetlice socjoterapeutyczne), propozycje wartościowego spędzania czasu wolnego i in.

REKOMENDACJA 11

WSPARCIE RODZINY POPRZEZ POGŁĘBIENIE PRACY SOCJALNEJ

Część rodzin z obszaru rewitalizacji wykazuje trudności w wypełnianiu funkcji ekonomicznych, zabezpieczających i opiekuńczo-wychowawczych (patrz: część 1.1.4 *Raportu*). Rodzi to **zapotrzebowanie na wsparcie instytucjonalne, zwłaszcza w zakresie pomocy społecznej** (praca socjalna, celowe wsparcie finansowe), mające zapobiegać dalszemu ubożeniu, rozwojowi patologii społecznych, dziedziczeniu dysfunkcyjnych wzorów zachowań, kryzysom emocjonalnym dzieci i młodzieży. Kluczowym kierunkiem działań jest aktywizacja rodzin do samodzielnego rozwiązywania problemów.

REKOMENDACJA 12

POPRAWA SKUTECZNOŚCI WSPARCIA DZIECI I MŁODZIEŻY W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH POPRZEZ PODNIESIENIE KOMPETENCJI PRZEDSTAWICIELI ODPOWIEDNICH INSTYTUCJI

W świetle przeprowadzonych badań, niezbędne jest wyposażenie nauczycieli, innych pracowników szkół oraz przedstawicieli służb pomocowych w narzędzia ułatwiające pracę z dziećmi o szczególnych potrzebach oraz radzenie sobie z przejawami przemocy rówieśniczej i innymi problemami, które pojawiają się na terenie placówek (patrz: część 1.1.3, 1.1.4 *Raportu*).

REKOMENDACJA 13

PRZECIWDZIAŁANIE POGŁĘBIANIU SIĘ ZJAWISK KRYZYSOWYCH W SFERZE SPOŁECZNEJ POPRAZ WSPARCIE WSPÓŁPRACY MIĘDZYINSTYTUCJONALNEJ

Przeciwdziałanie problemom i wykluczeniu społecznemu wymaga sprawnej i skoordynowanej współpracy władz samorządowych z instytucjami pomocy społecznej, placówkami edukacyjnymi, lokalnymi przedsiębiorcami, a także ze służbami mundurowymi. **Należy wspierać wszelkie formy współdziałania różnych służb** poprzez kontynuację zwyczajowych działań oraz poszerzenie ich o dobre przykłady wypracowane w województwie lubuskim przez ROPS.

REKOMENDACJA 14

POPRAWA FUNKCJONALNOŚCI I MODERNIZACJA ZASOBÓW MIESZKANIOWYCH W MIEŚCIE POPRAZ REMONTY BUDYNKÓW KOMUNALNYCH

Stan niektórych budynków w części miejskiej obszaru rewitalizacji jest zły i rodzi obawy o bezpieczeństwo mieszkańców (patrz: część 1.1.4, 1.5.1 *Raportu*). Jest także najgłębszym i trudnym do samodzielnego przezwyciężenia przejawem ubóstwa części mieszkańców. Interwencja w tkankę miejską powinna polegać na **poprawie standardu warunków mieszkalnych w zdegradowanych budynkach komunalnych** (podstawowe remonty choćby w częściach wspólnych) **oraz ich otoczeniu**.

REKOMENDACJA 15

PRZECIWDZIAŁANIE UZALEŻNIENIOM I SKORELOWANYM Z NIMI PROBLEMOM POPRAZ INTENSYFIKACJĘ DZIAŁAŃ PREWENCYJNYCH I TERAPEUTYCZNYCH

To zadanie jest ukierunkowane nie tylko na wsparcie osób uzależnionych, ale także (a w niektórych przypadkach, przede wszystkim) rodzin, dzieci i młodzieży (patrz: część 1.1.3, 1.1.4, 1.1.6 *Raportu*). **Konieczne jest tu oddziaływanie na osoby uzależnione, osoby współuzależnione, dzieci i młodzież zagrożone uzależnieniami – na całe rodziny**.

Rekomendacja jest kierowana przede wszystkim do instytucji pomocy społecznej oraz placówek świadczących usługi na rzecz dzieci, w tym np. placówek oświatowych i placówek wsparcia dziennego, o rozwój których należałoby w gminie zadbać. Poza odpowiednim wsparciem terapeutycznym niezbędne jest (nieustannie) stosowanie nowoczesnych i skutecznych form profilaktyki.

REKOMENDACJA 16

POPRAWA DOSTĘPNOŚCI DO USŁUG ZDROWOTNYCH POPRZEZ NAWIĄZANIE WSPÓŁPRACY ZE SZKOŁAMI MEDYCZNYMI

Mieszkańcy obszaru rewitalizacji mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej (patrz: część: 1.4.1 *Raportu*). **Współpraca ze szkołami medycznymi (pielęgniarskimi, lekarskimi) może przybierać formę cyklicznych działań profilaktycznych**, realizowanych w postaci wolontariatu. Przedsięwzięcia tego rodzaju podnoszą także szanse na osiedlanie się w społeczności młodych medyków.

REKOMENDACJA 17

PODNIOSZENIE ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ POPRZEZ ZAANGAŻOWANIE W ARANŻOWANIE ZIELENI

Zjawiskiem niekorzystnie oddziałującym na środowisko w gminie jest składowanie odpadów poza miejscami do tego przeznaczonymi (patrz: część 1.3.3 *Raportu*). **Angażowanie mieszkańców (np. przez organizatora społeczności lokalnych) w prace nad przygotowaniem miejsc zielonych** do zaspokajania potrzeb rekreacyjnych i integracyjnych mieszkańców przyczyni się do poznania problemu oraz przyjęcia odpowiedzialności i rozwijania dbałości o środowisko naturalne.

Wstęp

Gmina Strzelce Krajeńskie, mimo licznych pozytywnych zmian, nadal potrzebuje rewitalizacji.

Szczególnie niektóre obszary miasta i część sołectw. Mieszkańcy potrzebują wspólnej przestrzeni, miejsc spotkań i rozwoju. To jest istotny warunek podniesienia jakości ich życia. Kontynuacja i poszerzenie zakresu przedsięwzięć rewitalizacyjnych może być czynnikiem oczekiwanej zmiany. Relacjonowane tutaj badania były prowadzone w czterech sołectwach (Bobrówko, Gilów, Lubicz, Tuczo) oraz w Strzelcach Krajeńskich, w obrębie ulic Forteczna, Zachodnia i Północna. Wybór terenu badań wynikał z analizy danych, według których są to obszary wymagające interwencji.

Głównym założeniem przeprowadzonych badań jest przekonanie o istotnym znaczeniu pozytywnych relacji międzyludzkich dla jakości życia, połączone ze świadomością istotnych zmian jakim podlegają współczesne relacje społeczne. Piotr Sztompka opisuje je w następujący sposób: (1) wielka liczba różnorodnych relacji, (2) coraz większe znaczenie relacji z obcymi „wśród nas”, (3) coraz większe znaczenie relacji z obcymi „wokół nas”, (4) dominacja relacji pośrednich, (5) dominacja relacji instrumentalnych, (6) dominacja relacji przelotnych, (7) przewaga relacji z wyboru, (8) istotne znaczenie „świadomie konstruowanych segmentów tożsamości”, (9) dążenie do egalitaryzmu, (10) uproszczenie treści przekazywanych za pomocą internetowych komunikatorów.¹

Obraz współczesnych relacji społecznych przedstawiony przez Sztompkę, (głównie ich złożoność i zmienność), stawia pod znakiem zapytania możliwość skutecznej interwencji służącej integracji lokalnej społeczności wokół wspólnych spraw, a szczególnie wokół potrzeb osób w trudnej sytuacji. Źródłem optymizmu jest przekonanie o potencjałach tkwiących w dobrze rozumianym procesie rewitalizacji. Autorzy niniejszego *Raportu* rozumieją rewitalizację szeroko, jako „proces przekształcania przestrzeni ukierunkowany nie tylko na przezwyciężenie kryzysu, ale przede wszystkim na tworzenie spójnej społeczności”.² W

¹ Piotr Sztompka, *Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej*, Znak: Kraków 2016: 249-251.

² Mariusz Kwiatkowski, *Rewitalizacja a spójność lokalna*, „*Studia Regionalne i Lokalne*”, 83(1): 61.

świetle przyjętej koncepcji, dobrze rozumiana rewitalizacja powinna wzmacniać społeczność we wszystkich wyróżnionych wymiarach: (1) zdolności do gospodarowania różnorodnymi zasobami (pozyskiwanie, rozwój, dzielenie się z potrzebującymi), (2) zdolności do rozwijania relacji interpersonalnych, międzygrupowych i międzysektorowych, (3) zdolności do regulowania zachowań jej członków, według wypracowanego wspólnie zestawu norm, wartości i sankcji.³ Wymienione wymiary rewitalizacji zostały uwzględnione w procesie badawczym.

Podejście, które jest wyznacznikiem postępowania badawczego autorów niniejszego *Raportu* zostało opisane w pracy zbiorowej pod tytułem „Rewitalizacja. Podejście partycypacyjne”.⁴ Przedstawiamy tam wizję rewitalizacji, która jest realizowana z nie tylko z myślą o mieszkańcach, ale także z ich podmiotowym udziałem. Wybrane przez nas podejście opiera się na przekonaniu, że świadomy i aktywny udział mieszkańców owocuje dopasowaniem rewitalizacji do ich potrzeb, ale także wzmacnia ich identyfikację w przestrzeni, którą współkształtują oraz odpowiedzialność za rezultaty tego procesu.

Podejście partycypacyjne podczas realizacji badań przejawiało się, między innymi, tym, że opinie mieszkańców były gromadzone w miejscach ich życiowej aktywności, prywatnej i publicznej. Podstawą *Raportu* jest diagnoza społeczna prowadzona od kwietnia do czerwca 2023 roku. Diagnoza spełniała następujące kryteria:

- **Złożony charakter.** Kompleksowe ujęcie zjawisk kryzysowych oraz potrzeb i potencjałów obszaru rewitalizacji wymagało dotarcia do wiedzy i doświadczeń zróżnicowanych uczestników badań – przedstawicieli wszystkich środowisk związanych z rewitalizacją w Strzelcach Krajeńskich (mieszkańców, liderów reprezentujących różne sektory oraz ekspertów z różnych dziedzin). Uzyskanie zróżnicowanych perspektyw postrzegania zjawisk kryzysowych i sposobów ich likwidowania wymagało zastosowania kilku metod i technik. Należały do nich:
 1. Wywiady pogłębione z mieszkańcami
 2. Spacery studyjne z liderami

³ Ibidem.

⁴ Dorota Bazuń, Mariusz Kwiatkowski (red.), *Rewitalizacja. Podejście partycypacyjne*, Oficyna Naukowa: Warszawa 2017.

3. Wywiady pogłębione z ekspertami
4. Analiza danych zastanych (desk research).

Szczegółowy opis zjawisk kryzysowych w ujęciu statystycznym zawiera raport z wyznaczania granic obszarów zdegradowanych i obszaru rewitalizacji w gminie Strzelce Krajeńskie.

- **Pogłębiony i szczegółowy charakter badań** – dotarcie do źródeł zjawisk kryzysowych możliwe było dzięki zastosowaniu jakościowych metod i technik. Jakościowe sposoby gromadzenia informacji pozwalają nie tylko na zbieranie opinii, ale także na wyjaśnieniu diagnozowanych zjawisk poprzez poszukiwanie odpowiedzi na pytanie dlaczego? Taki tok postępowania był zgodny z zasadami opisanymi w ustawie o rewitalizacji: „Gminny program rewitalizacji zawiera w szczególności:

1) szczegółową diagnozę obszaru rewitalizacji, o której mowa w art. 4 ust. 1 pkt 2, obejmującą analizę negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, oraz lokalnych potencjałów występujących na terenie tego obszaru” (art. 15, pkt 1).

- **Została zrealizowana z zgodnie z zasadą partnerstwa i partycypacji.** Zgodnie z ustawą o rewitalizacji (art. 5 pkt 2) zasada partnerstwa i partycypacji powinna być realizowana na wszystkich etapach procesu rewitalizacji, także podczas diagnozy. Zastosowane metody i techniki badań prowadzonych w terenie umożliwiały uczestnikom swobodne formułowanie swoich opinii, potrzeb i oczekiwań. Dodatkowo zadaniem doświadczonych badaczy było stworzenie warunków do swobodnej rozmowy z uczestnikami badań i ich aktywnego udziału w diagnozie.

Celem badań było ustalenie zakresu potrzeb, zasobów oraz oczekiwań rewitalizacyjnych mieszkańców obszaru rewitalizacji w Strzelcach Krajeńskich. Osiągnięcie wskazanego celu było możliwe dzięki realizacji następujących celów szczegółowych:

1. Ustalenie przejawów zjawisk kryzysowych w obszarze rewitalizacji
2. Określenie potencjałów interesariuszy procesu rewitalizacji
3. Ustalenie obszarów i kierunków działań rewitalizacyjnych.

Przyjęte do realizacji cele diagnozy odzwierciedlają koncepcję wprowadzania zmian w obszarach rewitalizacji zawartą w ustawie, która zakłada, że przygotowanie, prowadzenie i ocena rewitalizacji „polegają w szczególności na: poznaniu potrzeb i oczekiwań

interesariuszy oraz dążeniu do spójności planowanych działań z tymi potrzebami i oczekiwaniami” (art. 7 pkt 2). Punktem wyjścia w tej koncepcji są więc potrzeby społeczności. Działania zmierzające do ich zaspokojenia opierają się na lokalnych potencjałach. Takiemu ujęciu procesu wprowadzania zmian towarzyszy założenie o zdolności społeczności lokalnych do radzenia sobie z kryzysami i zaspokajania własnych potrzeb.

Szczegółowe informacje na temat założeń i przebiegu badań przedstawiono w aneksie metodologicznym. W tekście znajdują się następujące odwołania do materiałów źródłowych:

- Izabela Kaźmierczak-Kałużna, Sprawozdania z wywiadów pogłębionych z mieszkańcami: WM1, WM2, WM3...
- Mariusz Kwiatkowski, Sprawozdanie z badań zrealizowanych techniką spacerów badawczych na potrzeby programu rewitalizacji dla gminy Strzelce Krajeńskie: S1, S2, S3...
- Anna Mielczarek-Żejmo, Sprawozdania z wywiadów z ekspertami na potrzeby programu rewitalizacji dla gminy Strzelce Krajeńskie: WE1, WE2, WE3.

W *Raporcie* znajdują się liczne odwołania do ww. dokumentów.

Cele szczegółowe diagnozy wyznaczają strukturę zasadniczej części *Raportu*. W pierwszej z nich, na podstawie zgromadzonych w toku badań danych, podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: Jakie są potrzeby mieszkańców oraz innych interesariuszy procesu rewitalizacji w Strzelcach Krajeńskich? Druga część odnosi się do potencjałów gminy. Dotyczy osób, instytucji i organizacji, które mogą mieć istotny wpływ na proces rewitalizacji w gminie. Pytanie badawcze, na które tutaj poszukiwano odpowiedzi brzmi: Jakie są uwarunkowania procesu rewitalizacji? Możliwości podjęcia działań interwencyjnych ujęto w postaci rekomendacji. Inaczej rzecz ujmując, sformułowano tutaj propozycje obszarów i kierunków działań rewitalizacyjnych.

1. Zjawiska kryzysowe, potrzeby i oczekiwania mieszkańców

Pierwszy rozdział *Raportu* poświęcony jest problemom oraz potrzebom i oczekiwaniom mieszkańców wobec kierunków działań objętych procesem rewitalizacji. Celem rozdziału jest przede wszystkim ustalenie zakresu niekorzystnych i deficytowych zjawisk w poszczególnych sferach życia mieszkańców: społecznej, środowiskowej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz infrastrukturalnej. Jego ustalenia posłużą do sformułowania kierunków działań oraz ustalenia listy przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

W rozdziale odpowiadamy na trzy pytania badawcze:

- ⇒ **Jakie są zjawiska kryzysowe i potrzeby mieszkańców oraz innych interesariuszy procesu rewitalizacji w Strzelcach Krajeńskich?**
- ⇒ **Jaki jest stan i możliwości działań interwencyjnych?**

Analizy i wnioski prezentowane w rozdziale zostały oparte na wynikach badań realizowanych od kwietnia do czerwca 2023 r. w Strzelcach Krajeńskich. Obejmowały one zarówno metody ilościowe (analiza danych zastanych) jak i jakościowe (wywiady z mieszkańcami i ekspertami, spacer studyjny). Dzięki temu diagnoza ma charakter partycypacyjny i umożliwia uwzględnienie głosu mieszkańców w tworzeniu programu rewitalizacji.

Strukturę rozdziału wyznaczają zagadnienia, do których się odnosi. Pierwsza część dotyczy sfery społecznej, druga gospodarczej, kolejne środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej.

Szczególną cechą rozdziału jest koncentracja na zjawiskach niekorzystnych i obszarach deficytowych. Wynika to z przyjętych celów. **Treści rozdziału nie można traktować jako recenzji działalności lokalnych władz i liderów Gminy Strzelce Krajeńskie.** Przed autorami *Raportu* postawiono zadanie poszukiwania tych obszarów życia mieszkańców, które wymagają interwencji. Ewentualna całościowa ocena funkcjonowania Gminy wymagałaby podjęcia odmiennych i szerzej zakrojonych procedur badawczych.

1.1. Sfera społeczna

W tej części raportu zaprezentowano zjawiska kryzysowe dotyczące wyznaczonego obszaru rewitalizacji, należące do szeroko rozumianej sfery społecznej. Korzystając z zebranego w trakcie badań bogatego materiału empirycznego, skupiono się przede wszystkim na problemach wspólnot lokalnych oraz wybranych kategorii mieszkańców. W analizie uwzględniono jednak całe spektrum zjawisk, które szczegółowo omówiono w wyodrębnionych poniżej podrozdziałach – od dezintegracji społecznej i kryzysu sąsiedztwa, poprzez potrzeby seniorów, dzieci i młodzieży oraz wybranych kategorii rodzin, aż po specyfikę lokalnego rynku pracy, uzależnienia, bezdomność i zagrożenie przestępczością. Przedstawione tu problemy mają charakter komplementarny, są wzajemnie powiązane i wyraźnie nasilone w obszarze rewitalizacji.

W analizach – zwłaszcza w zakresie formułowanych rekomendacji – uwzględniono oczekiwania i potrzeby zgłaszane przez szeregowych mieszkańców obszaru rewitalizacji, przez lokalnych ekspertów oraz liderów badanych społeczności.

Zgodnie z zasadą kompleksowości działań rewitalizacyjnych należy mieć na uwadze, że zjawiska kryzysowe ze sfery społecznej silnie korelują z tymi ze sfery gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i infrastrukturalnej, które zostały omówione w kolejnych częściach niniejszego raportu. Ich rozdziału dokonano wyłącznie ze względów analitycznych. Poszczególne czynniki spletają się ze sobą, często nawarstwiają, utrwalając stany kryzysowe. Warto zatem pamiętać, że dopiero połączenie wszystkich tych aspektów daje całościowy obraz sytuacji obszaru rewitalizacji i umożliwia formułowanie rekomendacji w zakresie projektowanych działań naprawczych.

1.1.1. Dezintegracja społeczna i kryzys sąsiedztwa jako podstawowe problemy społeczności lokalnych w obszarze rewitalizacji

Jeden z podstawowych problemów społeczności lokalnych w obrębie wyznaczonego obszaru rewitalizacji stanowią przejawy rozpadu (lub co najmniej znacznego rozluźnienia) więzi społecznych, znajdujące swoje odzwierciedlenie m.in. w braku działań wspólnotowych w obrębie badanych społeczności. Jak wynika z przeprowadzonej diagnozy, **niski poziom integracji społecznej jest charakterystyczny zarówno dla terenów miejskich (jednostka analityczna M5), jak również znajdujących się w wyznaczonym obszarze sołectw –**

Bobrowko (W3), Gilów (W7), Lubicz (W 10) oraz Tuczo (W20). O wadze tego typu problemów świadczą dane zgromadzone w trakcie spacerów badawczych z liderami społeczności lokalnych, jak i wywiady z ekspertami oraz z mieszkańcami obszaru rewitalizacji.

O rozkładzie więzi społecznych i pogłębiającym się kryzysie sąsiedztwa mówią przede wszystkim sami mieszkańcy. Wątek **braku pozytywnych relacji międzysąsiedzkich** przewija się w niemal każdym wywiadzie (WM2, WM3, WM4, WM5, WM6, WM7, WM8, WM9, WM10, WM11, WM14). Mieszkańcy miejskich kamienic komunalnych (ul. Północna, ul. Zachodnia) zwracają uwagę na tzw. „**złe sąsiedztwo**” – czyli problemy wynikające z zamieszkiwania w bezpośredniej bliskości osób (lub całych rodzin), które są „problemowe” – np. są uzależnione od alkoholu lub narkotyków, bywają agresywne, prowokują sąsiedzkie antagonizmy, wszczynają „burdy” i zakłócają porządek i/lub mają problemy z prawem. Z takimi sąsiadami nie wchodzi się w zażyłość, nie utrzymuje się relacji, nie spotyka się z nimi, nie spędza się wspólnie czasu wolnego oraz nie oczekuje się od nich i nie świadczy się im wsparcia nawet w sytuacjach kryzysowych (WM2, WM3, WM8, WM10). Płaszczyną intencjonalnych spotkań mieszkańców przestają być nawet wspólne podwórka – z jednej strony mocno zdegradowane, z drugiej – często „zaanektowane” właśnie przez „problemowych” sąsiadów.

Trudne relacje sąsiedzkie zwiększają poczucie atomizacji, sprzyjają anonimowości, rodzą znieczulicę społeczną. Niektórzy z badanych mieszkańców miasta zwracają uwagę na narastającą **wrogość i „nienawiść między ludźmi”** („Polak Polaka utopiłby w łyżce wody; gdyby chciała Pani tu jakiejś pomocy – to nikt by jej Pani nie udzielił” – WM10), podkreślają również, że nie mają w najbliższym sąsiedztwie osób spoza rodziny, na których pomoc mogliby w razie potrzeby liczyć. Zbliżony ogląd sytuacji wybrzmiewa także z części wywiadów realizowanych z ekspertami (por. np. WE2).

Podobne problemy można zaobserwować również na wsiach. W przypadku sołectw Bobrowko, Gilów i Lubicz na problemy tego typu wskazują sami mieszkańcy (WM4, WM5, WM6, WM9, WM11, WM14, WM15), a także eksperci (WE2 – przykład Gilowa), w przypadku Tuczo zaś – wątek ten pojawia się niemal wyłącznie w wywiadach eksperckich (WE1).

W przypadku niedużych społeczności wiejskich o braku spójności i wzajemnych pozytywnych relacji mogą przesądzać np. **rodzinne i personalne konflikty** (nierzadko „dziedziczone”,

przekazywane z pokolenia na pokolenie) (por. S1) lub niski status społeczno-ekonomiczny części mieszkańców, który w opinii badanych sprzyja „zacierzeniu” i fałszywym relacjom oraz wzbudza uczucie zawiści i międzysąsiedzkiej zazdrości (por. np. WM4, WE2).

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, istotną barierą wzajemnej współpracy i wspólnych działań na rzecz lokalnych społeczności może być ciągle tkwiąca w mieszkańcach świadomość dawnych podziałów, wynikających z **uwarunkowań historycznych i polityczno-gospodarczych**. Z jednej strony badani zwracają uwagę, że wsie te zlokalizowane są na tzw. Ziemiach Odzyskanych, na których osiedlała się ludność z różnych stron Polski, która „nigdy w zasadzie dobrze się nie zintegrowała” (por. WM11); z drugiej zaś – na spuściznę po sztandarowym projekcie PRL, czyli Państwowych Gospodarstwach Rolnych. W czasach funkcjonowania PGR-ów w badanych wsiach pojawiło się dużo nowych, „napływowych” mieszkańców, którym dedykowano nowo wówczas powstające osiedla bloków zwanych „pegeerowskimi” (np. Bobrówko, Gilów). W opinii badanych, ludność ta nigdy nie zintegrowała się w pełni ze „starą wsią” i nawet dziś – chociaż mieszkańcy się zmienili i dodatkowo wymieszali – **stare podziały wciąż rezonują**. Zdaniem niektórych, problemem jest zwłaszcza **roszczeniowość części mieszkańców, stanowiąca być może pozostałość po pegeerowskiej mentalności** (por. np. WM4, WM5, WM11, WM14, WM15, S1).

Część badanych, przyczyn niskiego poziomu integracji społecznej i braku działań wspólnotowych upatruje w prozaicznej pasywności i „**braku chęci” do aktywizacji**. Mieszkańcy „**po prostu nie chcą” nic robić wspólnie**. Niski poziom aktywności świadczy w tym przypadku o niskim poziomie zaangażowania społecznego w ogóle. W najmniejszej z badanych wsi, w Gilowie, nawet na organizowane i zwoływane 1-2 razy do roku zebrania sołectwa przychodzi 3-4 osoby, reszta mieszkańców „nie jest zainteresowana” sprawami wsi (WM5).

W społecznościach brakuje sprawnych i efektywnie działających liderów, którzy posiadaliby nie tylko charyzmę, ale także potrzebną wiedzę i kompetencje pomocne w organizowaniu wspólnotowych przedsięwzięć (np. w pozyskiwaniu środków finansowych na działania – por. WM14). Sołtysi w badanych wsiach nie są postrzegani w kategoriach liderów, choć – w opinii większości – raczej się starają. Co ważne jednak, to właśnie im w dużej mierze, z racji pełnionej funkcji, przypisywana jest rola łącznika między mieszkańcami sołectwa a władzami gminy (m.in. w zakresie sygnalizowania władzom samorządowym potrzeb mieszkańców i

zabiegania o ich realizację), jak również rola inicjatora i animatora oddolnych działań wspólnotowych (por. np. WE3).

Tym, którzy obecnie próbują uruchamiać wspólne działania prospołecznościowe trudno jest nie tylko zaangażować mieszkańców do udziału w nich, ale przede wszystkim utrzymać na odpowiednio wysokim poziomie zainteresowanie i frekwencję w realizowanych inicjatywach. Dobrym przykładem jest tu przypadek Lubicza, w którym próbowano zorganizować warsztaty śpiewu, lekcje zumbi, a także powołać lokalne stowarzyszenie. Pomysły te jednak, pomimo, że początkowo mieszkańcy sygnalizowali zainteresowanie i deklarowali uczestnictwo, „umarły śmiercią naturalną” (WM9). Niektórzy badani mówią w tym kontekście o „słomianym zapale” większości mieszkańców (WM9), inni o „specyficznym środowisku” (WM9, WM12) czy „pędzie życia” i skrajnie indywidualistycznym nastawieniu (WM2, WM3). Jeszcze inni tłumaczą omawiane tu zjawiska rozwojem technologii i narastającym problemem uzależnień behawioralnych – w tym przypadku uzależnień od Internetu, gier komputerowych czy mediów społecznościowych („siedzą zamknięci w laptopach i telefonach”), które stają się udziałem zarówno starszych, jak i młodszych mieszkańców (np. W2, W3, W4, W9, W11). Część respondentów, przyczyn obecnego stanu rzeczy upatruje także w niedawnej pandemii, wskutek której ludzie odzwyczaili się od bycia i działania razem, co więcej – niektórzy oswoili tę sytuację i zaczęła im ona odpowiadać („okazało się, że można bez tego żyć” – WM9). W opinii jednej z badanych osób, współcześnie w ogóle zanika wśród ludzi potrzeba, a co za tym idzie, także umiejętność wspólnego komunikowania się. Ludzie separują się, operują uproszczeniami, stereotypami, co rodzi uprzedzenia w stosunku do innych, wzajemną niechęć i nie sprzyja integracji oraz (od)budowie więzi społecznych (WM4).

Niektórzy badani z sentymentem – i zapewne nieco idealizując – wspominają czasy, kiedy zarówno wieś, jak i podwórka miejskich kamienic tętniły życiem – „wszystkich się znało”, często organizowało się wspólne działania (np. wspólne spotkania sąsiedzkie, porządkowanie wspólnej przestrzeni, potańcówki, przygotowywanie ołtarzy z okazji święta Bożego Ciała itp.). Dziś niewiele zostało z tamtych aktywności. „Zmienił się świat – zmienili się ludzie” – jak mówią respondenci. W ich opinii obserwowane dziś procesy alienacji i atomizacji społecznej oraz pogłębiający się kryzys sąsiedztwa nie są wyłącznie domeną gminy Strzelce Krajeńskie. To procesy o charakterze uniwersalnym, typowe dla współczesnych społeczeństw. Niemniej

jednak są wśród badanych mieszkańców gminy osoby, potrafiące wskazać wsie, w których „dzieje się lepiej” pod tym względem – w których „jest życie”, prężnie działają lokalne stowarzyszenia, mieszkańcy są aktywni i chętnie angażują się we wspólne przedsięwzięcia. Są to zarówno wsie należące do gminy Strzelce Krajeńskie (np. Brzoza, Buszów – por. WM9), jak i spoza niej (por. WM12, WM14).

Warto podkreślić, że znaczna część badanych mieszkańców wsi wskazuje na **infrastrukturalne uwarunkowania analizowanych powyżej problemów – na brak w przestrzeni wspólnej, odpowiednio wyposażonych miejsc do spotkań dla miejscowej ludności i organizacji wioskowych wydarzeń** (festynów, pikników, wydarzeń sportowych itp.). Wśród zgłaszanych najczęściej potrzeb pojawiają się więc takie, które dotyczą (1) budowy zadaszonych wiat czy altanek, które – w opinii badanych – sprzyjałyby integracji mieszkańców; (2) modernizacji i ożywienia działania świetlic wiejskich, które również mogłyby spełniać funkcje „centrów wioskowych działań”, zwłaszcza w okresie jesienno-zimowym oraz (3) budowy boisk wraz z przynależnym do nich zapleczem (także pozasportowym – cele – j.w.)⁵. Nierzadko w tym kontekście mieszkańcy wymieniają także (4) potrzebę rewitalizacji miejscowych parków, które – uporządkowane i wyposażone w podstawową infrastrukturę, czyli ławeczki, kosze na śmieci itp. – mogłyby stać się dogodnym miejscem do spotkań zarówno młodych, jak i starszych mieszkańców (np. WM4, WM5, WM9, WM15).

W świetle zgromadzonych danych można wnioskować, że próby aktywizowania badanych społeczności, zwiększania poziomu spójności społecznej, naprawy czy wzmocnienia relacji między mieszkańcami, w tym restytucji idei sąsiedztwa powinny być prowadzone przynajmniej dwutorowo. **Zarówno w mieście jak i w sołectwach konieczne są interwencje społeczne w postaci animacji społeczności lokalnych** (działania te mógłby prowadzić np. organizator społeczności lokalnych) **oraz interwencje infrastrukturalne, które ułatwiałyby aktywizowanie miejscowej ludności**. Szansą na zwiększenie spójności jest rozwój funkcji rekreacyjnych i kulturalnych społeczności. W tym celu **mieszkańcy potrzebują jednak miejsc do spotkań**. Na wsiach – jak wspomniano powyżej – działania w tym obszarze winny się koncentrować wokół **wydzielenia i wyposażenia miejsc sprzyjających organizacji wspólnych**

⁵ Wyjątek stanowi tu Bobrówko, które jako największa wieś w gminie jest pod tym względem relatywnie dobrze zaopatrzone (por. np. S2).

przedsięwzięć lub podniesienia standardu obecnie istniejących, w mieście – należy pomyśleć np. o **uporządkowaniu i zadbaniu o mocno zdegradowane podwórka kamienic komunalnych**, w obrębie których mogłyby być prowadzone działania animacyjne.

Do realizacji tego typu inicjatyw na wsiach można by także spróbować zaangażować Koła Gospodyń Wiejskich, które istnieją w większości sołectw (Lubicz, Bobrówko, Tuczo), choć o ich obecnym funkcjonowaniu mieszkańcy raczej wypowiadają się mało pochlebnie (wyjątek stanowi – zbierające dobre opinie – KGW w Tucznie). **Reaktywacja i aktywizacja KGW** stanowić może jeden z pierwszych kroków na drodze do pobudzania aktywności lokalnej i (re)integracji społecznej mieszkańców badanych wsi. Kolejnym – wartym rozważenia pomysłem – mogłoby stać się **powołanie lokalnych stowarzyszeń**, których główną funkcją jest właśnie funkcja integracyjna. W obu przypadkach potrzeba jednak nie tylko woli mieszkańców, ale także obecności i wytężonej pracy liderów społeczności lokalnych, którzy podejmą się realizacji tego typu działań.

1.1.2. Starość jako wyzwanie dla gminy

Wobec postępujących procesów starzenia się populacji Polski, w tym także gminy Strzelce Krajeńskie sukcesywnie wzrasta i wzrastać będzie zapotrzebowanie na opiekę i usługi społeczne świadczone na rzecz seniorów, zwłaszcza przewlekle chorych i z niepełnosprawnościami. W perspektywie najbliższych dwóch-trzech dekad proces starzenia się ludności będzie przybierał na sile i gwałtowności. Ważną konsekwencją zachodzących współcześnie procesów jest m.in. tzw. podwójne starzenie się (*double ageing*), polegające na zwiększającym się udziale osób sędziwych (powyżej 80 roku życia) w populacji osób starszych oraz singularyzacja starości, czyli samotne zamieszkiwanie osób w wieku senioralnym. Według prognoz GUS w perspektywie 2030 roku ponad 53% gospodarstw jednoosobowych w Polsce stanowić będą gospodarstwa prowadzone przez osoby w wieku co najmniej 65 lat (w tym 17,3% – przez osoby w wieku lat 80 i więcej). Wobec zachodzących niemal równolegle zmian w strukturze i funkcjach współczesnej rodziny, zwłaszcza jej malejącego kapitału opiekuńczego, w najbliższych latach obserwować będziemy stały wzrost

zapotrzebowania na różne formy instytucjonalnego wsparcia osób starszych⁶. Problemy te dotyczą także gminy Strzelce Krajeńskie.

Zgromadzony w trakcie badań materiał empiryczny pozwala wnioskować, że **starzenie się populacji gminy, jak i związane z nim rosnące potrzeby seniorów stanowią kwestię o dużym stopniu doniosłości** („jeszcze kilkanaście lat i sami starsi ludzie tu zostaną” – WM15). Problem ten pojawia się zarówno w wywiadach z ekspertami, jak i szeregowymi mieszkańcami gminy. Ci pierwsi zwracają przede wszystkim uwagę na **niedostatek usług społecznych kierowanych do seniorów**. Badani z tej kategorii wskazują także na **problem sieroctwa i osamotnienia części seniorów** (w tym opuszczenia przez najbliższych). Mając świadomość szybko postępujących procesów starzenia się populacji, podkreślają rosnące zapotrzebowanie na opiekę świadczoną na rzecz osób, które z racji niepełnosprawności lub przewlekłych chorób nie mogą (czy nie będą mogły w najbliższej przyszłości) samodzielnie funkcjonować i wymagają (lub będą wymagać) całodobowego wsparcia, a nie mogą liczyć na zaangażowanie członków rodziny. W opinii badanych **gmina już teraz nie jest w stanie zapewnić opieki w takim zakresie wszystkim potrzebującym** (rosnące zapotrzebowanie, bardzo wysokie koszty). W tym kontekście w wypowiedziach badanych pojawia się m.in. problem braku dostępnych miejsc w DPS-ach lub ZOL-ach (WE4, WE2, por. także WM9) oraz sygnalizowane **trudności z realizacją usług opiekuńczych**.

Relatywnie większe problemy pod tym względem występują na wsiach – tu bowiem pojawiają się dodatkowe utrudnienia w organizacji usług (problem dojazdów) (WE2). Sposobem radzenia sobie z przeciwnościami, o którym wspomina jedna z rozmówczyń jest **organizacja pomocy sąsiedzkiej na wsiach** (usługi opiekuńcze realizowane są przez sąsiadów w ramach umów zlecenia lub prac społecznie użytecznych).

W wywiadach z mieszkańcami uwagę zwraca przede wszystkim **przekonanie o uprzywilejowanej sytuacji seniorów mieszkających w mieście**. W opinii badanych w samych Strzelcach seniorzy są względnie dobrze zaopiekowani. Ci, wymagający wsparcia w postaci usług opiekuńczych mają do nich zdecydowanie lepszy dostęp niż potrzebujący mieszkańcy wsi (zwłaszcza tych usytuowanych na obrzeżach gminy, które są niemal całkowicie

⁶ Starzenie się ludności w UE – stan obecny i prognoza, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, Kancelaria Senatu, Warszawa 2018.

komunikacyjnie wykluczone). Łatwiej im także skorzystać z opieki lekarskiej (w tym specjalistycznej) dostępnej w mieście. W komfortowej sytuacji znajdują się osoby starsze, które są ciągle sprawne i aktywne (por. WM2, WM3). W Strzelcach mogą one skorzystać z licznych zajęć kierowanych specjalnie dla nich. Przede wszystkim działa Centrum Aktywności Społecznej z bardzo bogatą ofertą, są dwa Kluby Seniora (jeden w ramach CAS, drugi w strukturach Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej), w Miejskim Ośrodku Kultury funkcjonuje Strzelecki Klub Filmowy, który zrzesza przede wszystkim seniorów, działa Uniwersytet Trzeciego Wieku, dedykowane seniorom spotkania prowadzi także Miejska Biblioteka (WM7, WM15, por. WE2, WM2, WM3, WM10).

Dużo gorzej wygląda pod tym względem sytuacja na wsiach. **Mieszkańcy każdej z badanych wsi sygnalizują potrzebę zintensyfikowanych działań na rzecz seniorów.** W Bobrówku, największym sołectwie w gminie, nie ma obecnie żadnej oferty dla najstarszych mieszkańców – „Seniorzy tu nie mają się gdzie podziać, ani co ze sobą zrobić” (WM11, por. WM14). Działający niegdyś we wsi Klub Seniora, będący dziełem wcześniejszego proboszcza „upadł”. Podobnie wygląda sytuacja w Lubiczu (WM15) i Gilowie (WM4).

Spośród czterech sołectw włączonych do obszaru rewitalizacji, **jedynie w Tucznie działa obecnie Klub Seniora.** Zajęcia prowadzone są raz w tygodniu, w świetlicy wiejskiej (z przerwą w okresie wakacyjnym). Są to głównie warsztaty rękodzielnicze, które prowadzą także osoby przyjeżdżające z zewnątrz. W opinii mieszkańców przydałoby się jednak więcej i bardziej zróżnicowanych zajęć dla osób starszych, w tym np. zorganizowane zajęcia sportowe (WM1, WM12, WM13). Jedna z badanych mieszkanki Tucznia (prowadząca Klub Seniora) zwraca uwagę na **brak usług mobilnych dla seniorów**, które rozwiązałyby część problemów zgłaszanych przez starszych mieszkańców wsi (zwłaszcza osoby o ograniczonej mobilnością) i pomogłyby zaspokoić przynajmniej niektóre z ich potrzeb. Respondentka wskazuje na kwestie związane z dostępem do opieki zdrowotnej i profilaktyki i jako propozycje wymienia np. przyjazdy mammobusa, przyjazdy lekarzy wybranych specjalności, którzy mogliby przeprowadzić w świetlicy wiejskiej podstawowe badania mieszkańcom, usługi rehabilitanta, który poprowadziłby zajęcia ruchowe poprawiające kondycję osób starszych itp.

Pomysł na realizację usług mobilnych, także typu door-to-door, pojawił się również w jednym z wywiadów eksperckich (WE3). W opinii respondenta, tego rodzaju rozwiązana zyskują na znaczeniu zwłaszcza w odniesieniu do mieszkańców tych wsi, do których nie dociera (lub

funkcjonuje w bardzo ograniczonym zakresie) transport publiczny. Tymczasem, jak wynika z przeprowadzonych badań, wykluczenie komunikacyjne, przejawiające się niemal całkowitym brakiem połączeń autobusowych (zwłaszcza w czasie wakacji szkolnych) jest udziałem wszystkich badanych społeczności.

Problemy z dojazdami, jak wskazano powyżej, stanowią jedną z głównych przyczyn mniejszej dostępności do usług opiekuńczych dla wymagających tego typu wsparcia mieszkańców wsi. Niewystarczający zakres tej formy pomocy, a także brak usług wytchnieniowych dla opiekunów seniorów w gminie (WE2) wynika między innymi z **braku organizacji społecznych, w tym podmiotów ekonomii społecznej, którym można by zlecać realizację tego typu usług**. W gminie takich podmiotów w zasadzie nie ma (WE4).

Osadzając omówione powyżej problemy w szerszym kontekście i uwzględniając sygnalizowane powyżej pozostałe zjawiska kryzysowe – w tym rozpad więzi społecznych, niski poziom aktywności, ograniczenia w realizacji funkcji opiekuńczej rodziny czy roszczeniowość części mieszkańców gminy (która w tej sytuacji sprowadza się np. do odmowy udzielania nieodpłatnej pomocy starszym, zależnym członkom rodziny – por. WE2) – **sytuacja części strzeleckich seniorów jawi się jako trudna**. Zebrany materiał empiryczny wskazuje na **postępujące procesy wykluczania społecznego starszych mieszkańców gminy** i ograniczania im dostępu do wielu instytucji społecznych i usług. Dotyczy to w szczególności mieszkańców wsi, jak również seniorów, którzy są niemobilni i/lub zmagają się z problemem niepełnosprawności lub długotrwałej, przewlekłej choroby i wymagają całodobowego wsparcia. Wobec powyższego nieuchronną wydaje się być **konieczność radykalnej zmiany w zakresie organizacji pomocy i opieki nad osobami najstarszymi** (w tym samotnie zamieszkującymi) oraz **stałe rozbudowywanie i poszerzanie sektora usług społecznych**.

Konieczna jest intensyfikacja działań na rzecz aktywizowania osób w wieku emerytalnym na wielu płaszczyznach społecznego funkcjonowania. Pożądane wydają się być również **działania na rzecz wzmocnienia solidarności międzypokoleniowej, w tym działania na rzecz promowania i utrwalania postaw wzajemnej odpowiedzialności członków rodziny za siebie i świadczenia sobie niesformalizowanej pomocy w sytuacjach tego wymagających** (w tym pomocy i opieki sprawowanej nad członkami rodzin w wieku senioralnym). Tego typu działania winny być prowadzone zarówno na terenie miasta, jak i w sołectwach.

Na wsiach potrzeba dodatkowo (1) działań na rzecz aktywizowania miejscowych seniorów, w tym tworzenia lokalnych klubów seniora; (2) sprawnej organizacji pomocy sąsiedzkiej – zgodnie z ideami deinstytucjonalizacji (np. w zakresie realizacji usług opiekuńczych, których oferta powinna być istotnie rozszerzona), a także (3) organizacji usług mobilnych. Wobec braku organizacji pozarządowych na terenie gminy, którym można by zlecić świadczenia usług społecznych (tj. np. usługi opiekuńcze, usługi transportowe, opieka wytchnieniowa itp.), warto rozważyć zintensyfikowanie działań mających na celu wsparcie i promocję podmiotów ekonomii społecznej i/lub nawiązanie współpracy z tego typu podmiotami spoza gminy, które mają doświadczenie w tym zakresie i mogłyby wesprzeć władze gminy w realizacji tego typu zadań.

1.1.3. Problemy dzieci i młodzieży. Edukacja publiczna

Obok seniorów, także dzieci i młodzież stanowią kategorię szczególnie narażoną na procesy wykluczenia społecznego. Nasilające się współcześnie problemy dotyczące przedstawicieli młodego pokolenia (m.in. uzależnienia, kryzysy psychiczne, niewydolność opiekuńczo-wychowawcza rodzin, przemoc domowa i rówieśnicza) uzasadniają konieczność stałego monitorowania ich sytuacji i rozwijania wsparcia systemowego, które zapewni dzieciom i młodzieży prawidłowy rozwój.

W świetle zgromadzonych danych można wnioskować, że **potrzeby przedstawicieli najmłodszego pokolenia stanowią – podobnie jak w przypadku seniorów – przedmiot zainteresowania i troski znacznej części badanych.** Problemy te wybrzmiewają zarówno z wywiadów eksperckich, spacerów badawczych z lokalnymi liderami, jak i rozmów z szeregowymi mieszkańcami obszaru rewitalizacji. I podobnie, jak w przypadku seniorów – dominuje przeświadczenie, że **w relatywnie lepszej sytuacji znajdują się młodzi ludzie mieszkający w mieście, mający nieporównywalnie większy dostęp do instytucji i obiektów umożliwiających im aktywne spędzanie czasu wolnego i rozwój własnych pasji i zainteresowań** (obiekty i kluby sportowe, zajęcia w Strzeleckim Ośrodku Kultury, oferta zajęć dodatkowych prowadzonych przez różne podmioty w mieście itp.). Choć i tu respondenci sygnalizują coraz mniejszą dostępność niektórych zajęć kierowanych do dzieci (choćby ze względu na coraz częściej wprowadzaną odpłatność) (WM7) lub brak atrakcyjnej, zorganizowanej oferty spędzania czasu wolnego w wakacje (WM10).

W tym przypadku w analizie nie sposób nie uwzględnić ograniczeń infrastrukturalnych. Na terenie gminy brakuje placówek wsparcia dziennego dla dzieci (WE). Zwłaszcza mieszkańcy wsi włączonych do obszaru rewitalizacji sygnalizują **niedostatek miejsc i obiektów, w których dzieci i młodzież mogłaby spędzać czas i zaspokajać swoje potrzeby**. Nieliczni wskazują na brak obiektów i instytucji kulturalnych i rozrywkowych takich jak teatry, kina, aquaparki lub baseny (por. WM5, WM7, WM11), tłumacząc zarazem, że są to braki zrozumiałe wobec wielkości i potencjału gminy i ten rodzaj potrzeb mieszkańcy mogą zaspokoić korzystając z obiektów zlokalizowanych w nieodległych większych miastach (np. Choszczno, Gorzów Wilkp.). Poważniejszym problemem jest jednak **ograniczony dostęp do najbardziej podstawowych, jak się wydaje, miejsc do rekreacji dla dzieci i młodzieży**. Badani wspominają np. o braku dobrze wyposażonych placów zabaw dla najmłodszych, ich zdecydowanie niższej jakości w porównaniu z tego typu placami miejskimi (np. WM5, WM9, WE3) czy braku boisk sportowych.

Brak nowoczesnego boiska, typu „Orlik” sygnalizują zwłaszcza mieszkańcy Tuczna. Znajdujące się obecnie przy szkole podstawowej boisko pokryte jest asfaltową nawierzchnią, co sprzyja licznym, bolesnym urazom. W opinii badanych nowe boisko mogłoby służyć nie tylko sportowej rywalizacji, ale także być miejscem spotkań i rekreacji dla różnych kategorii mieszkańców (WM1, WM12, WM13, S4). Co więcej, jego budowa umożliwiłaby młodzieży skoncentrowanie swojej aktywności na obrzeżach wsi, dzięki czemu wyeliminowane zostałyby niektóre inne problemy sygnalizowane przez mieszkańców (tj. wieczorne hałasy i zakłócanie porządku w centrum wsi, niedopałki papierosów na placu zabaw itp.) (WM12). Problem braku tego typu infrastruktury sportowej zgłaszają także mieszkańcy Lubicza. Istniejące we wsi boisko jest zarośnięte i mocno zdegradowane (S3, WM15). W opinii kierowniczkę świetlicy środowiskowej w Lubiczu, nowy obiekt sportowy, niedużych rozmiarów mógłby powstać właśnie w bezpośrednim sąsiedztwie świetlicy. Umożliwiłoby to uatrakcyjnienie oferty placówki i wzbogacenie jej o zajęcia rekreacyjno-sportowe, kierowane nie tylko do najmłodszych dzieci (S3).

Obecnie w badanych wsiach – **starsze dzieci i młodzież raczej „we własnym zakresie” organizują sobie czas wolny**. Miejscem koncentracji i spotkań towarzyskich młodych mieszkańców Bobrówka czy Lubicza są przede wszystkim przystanki autobusowe i sklepy (S2, WM15). W Lubiczu miejscowi chłopcy chcąc pograć w piłkę sami koszą trawę na boisku

(WM9) lub korzystają z prowizorycznego skateparku utworzonego własnymi siłami w parku (S3, WM9, WM15). Potrzeba rewitalizacji tego parku i utworzenia profesjonalnego i bezpiecznego miejsca do akrobacji rowerowych dla miejscowej młodzieży wybrzmiewa z rozmów z mieszkańcami wsi (WM9, WM15, S3).

Braki infrastrukturalne dopełnia często brak zorganizowanej oferty zajęć dla dzieci. Jak mówią mieszkanki Tuczna „dzieciom przydałyby się jakieś animacje” (WM13) czy zróżnicowana oferta nieodpłatnych warsztatów, które pozwoliłyby im nie tylko zagospodarować czas wolny, ale być może także odkryć własne pasje (WM12). Warto w tym miejscu podkreślić, że właśnie Tuczo jest jedną z dwóch uwzględnionych w badaniach wsi, w których dostępne są regularne zajęcia dla dzieci, prowadzone w świetlicy wiejskiej i są to zajęcia dobrze oceniane (S4). Drugim sołectwem z ofertą świetlicowych zajęć dla dzieci jest Lubicz. W Gilowie i największej w gminie wsi – Bobrówku dzieci nie mogą skorzystać nawet z tego typu oferty (por. S2, S3, WM4, WM15).

Niektóre z badanych osób, podkreślając potrzebę działań na rzecz dzieci i młodzieży na wsiach, zwracają uwagę, że nierzadko jest to dla tych dzieci jedyna **szansa na wyrwanie się z zamkniętej i ograniczającej życiowe szanse społeczności**. Część rodziców jest mało mobilnych, słabo wyposażonych, w zasoby finansowe, jak i kulturowe i/lub niezainteresowanych rozwojem psychospołecznym i intelektualnym swoich dzieci, co niejako skazuje je na „uwięzienie na wsi”. Dzieci takie często już na starcie mają niższą samoocenę, deficyty w zakresie kapitału kulturowego i społecznego, boją się wyrwać z hermetycznego środowiska i – niejako z konieczności – powielają scenariusze życiowe własnych rodziców (WM4). Przemysłana oferta zajęć dla nich, realizowana na miejscu, bez konieczności organizowania dojazdów do miasta, mogłaby dla części z tych dzieci być szansą na lepsze życie.

Taką **szansą dla młodych powinna być również dobrej jakości edukacja**. Badani mieszkańcy obszaru rewitalizacji nie zgłaszają wielu zastrzeżeń co do poziomu edukacji w gminie. Szkoły podstawowe w Strzelcach Krajeńskich, Bobrówku, Tucznie, także w Ogardach spełniają swoje

zasadnicze funkcje. Mieszkańcy badanych sołectw raczej doceniają, że tego typu placówki, pomimo bardzo małej liczebności klas (po kilkoro dzieci – WM6), funkcjonują na wsiach⁷.

Chociaż analiza wyników egzaminów ósmoklasisty (z języka polskiego, matematyki i języka obcego) z 2022 roku pozwala sformułować ostrożny **wniosek o niskim poziomie edukacji w wytyczonym w mieście obszarze rewitalizacji** (jednostka analityczna M5 – ulice: Forteczna-Północna, Forteczna-Zachodnia, Nowa Brama, Okrężna, Północna, Strzelecka, Zachodnia)⁸, problem ten nie wybrzmiewa w wywiadach z mieszkańcami. W odniesieniu do szkół podstawowych sygnalizowane są jedynie dwa rodzaje problemów: (1) **brak przygotowania kadry nauczycielskiej do pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach** – w tym brak zrozumienia sytuacji, nieskrywana niechęć do pracy z takimi dziećmi, oczekiwanie umieszczenia dziecka w placówce specjalnej, stygmatyzowanie (WM7) oraz (2) **przejawy różnych form przemocy rówieśniczej w szkole** (przemoc fizyczna, psychiczna, cyberprzemoc) (WM10, WM12). W przypadku zachowań przemocowych, kadra placówek – w opinii respondentów – również nie zareagowała właściwie (bagatelizowanie problemu, brak udzielonego wsparcia ofierze przemocy i jej rodzinie, brak możliwości skorzystania z pomocy psychologa, niezainteresowani sytuacją pedagodzy szkolni). Problemem w tym przypadku są jednak również rodzice dzieci – sprawców przemocy (zwykle z dysfunkcyjnych rodzin), którzy „sami są problematyczni”, wymagają wielopłaszczyznowego wsparcia (WM10), i z którymi bardzo trudno się pracuje (por. WM4).

Sporadycznie badani sygnalizują innego typu sytuacje kryzysowe, np. dotyczące dzieci najmłodszych, w tym **ograniczoną liczbę miejsc w przedszkolach i żłobkach** oraz **zbyt krótki czas pracy oddziałów przedszkolnych** funkcjonujących przy wiejskich szkołach podstawowych (jedynie 5-godzinne dyżury) (WE4, WM14). Inni zwracają uwagę na **obniżający się poziom nauczania w miejscowych szkołach średnich** („upadek liceum”), skutkujący brakiem konkurencji, coraz słabszymi naborami i odpływem lepszych uczniów do szkół średnich np. w Gorzowie Wlkp. (WM7) oraz **mało zróżnicowaną ofertę kształcenia**

⁷ Co interesujące – obecność szkół na wsiach ma także pozaedukacyjne walory – dzięki nim w czasie roku szkolnego pojawiają się tam autobusy szkolne dowożące dzieci do placówek, z których okazjonalnie mogą także korzystać pozostali mieszkańcy. To zmniejsza nieco problemy wynikające z wykluczenia komunikacyjnego poszczególnych sołectw.

⁸ *Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji Gminy Strzelce Krajeńskie. Raport z delimitacji, 2023, s. 23.*

zawodowego (WM4). W tym drugim przypadku szczególnie podkreśla się brak szkół/klas przygotowujących pracowników produkcyjnych, zwłaszcza w branży metalowej i w zakresie obsługi maszyn konwencjonalnych (WE7).

Problemy dzieci i młodzieży ewoluują w czasie. Te, które dominują współcześnie, w dużej mierze wynikają z postępującego rozwoju technologicznego. Dzisiejszym młodym ludziom przychodzi się mierzyć nie tylko z coraz powszechniejszymi i łatwiej dostępnymi „konwencjonalnymi” używkami (alkohol, narkotyki, dopalacze – badani mieszkańcy wsi jednym głosem podkreślają, że narkotyki i dopalacze są dziś łatwo dostępne także na wsiach), ale także z uzależnieniami od Internetu, telefonu, gier komputerowych czy social mediów. Narastającym problemem jest przemoc rówieśnicza, w tym różne formy cyberprzemocy, wyalienowanie z grupy rówieśniczej, kryzysy psychiczne, także depresja czy zaburzenia odżywiania. Większość z tych zjawisk istotnie rzutuje na życie młodego człowieka, obniżając jego jakość i nie pozostaje bez wpływu na późniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie. Pierwszym źródłem wsparcia dla potrzebującego pomocy dziecka czy nastolatka powinna być zawsze rodzina. Zachodzące we współczesnych społeczeństwach zmiany dotyczą jednak także rodzin. Większa indywidualizacja życia, skupienie na pracy zawodowej czy wreszcie jakiś rodzaj dysfunkcji, w tym niewydolność opiekuńczo-wychowawcza sprawiają, że **dzieciom i młodzieży coraz częściej potrzebne jest wsparcie pozarodzinne – w tym wsparcie instytucji i społeczności, w których funkcjonują.**

W świetle zgromadzonego materiału, można wnioskować, że **w badanym obszarze rewitalizacji konieczne jest większe i autentyczne zainteresowanie problemami najmłodszych mieszkańców gminy.** Skoncentrowanie się na ich potrzebach powinno być poprzedzone rzetelną i pogłębioną diagnozą w tym zakresie. W przypadku większości zjawisk kryzysowych **dobrym rozwiązaniem wydają się być intensywne działania animacyjne, w tym dbałość o zróżnicowaną ofertę atrakcyjnych (dopasowanych do potrzeb odbiorców) i nieodpłatnych zajęć** dedykowanych młodym ludziom. Potrzebna jest więc intensyfikacja działań zarówno podmiotów komercyjnych, jak i niekomercyjnych ukierunkowanych na zwiększanie możliwości rozwoju zainteresowań i wartościowego spędzania czasu wolnego. Warto rozważyć też **wprowadzenie pracy podwórkowej** jako formy streetworkingu – zarówno w mieście, jak i na wsiach (pracę tego typu można oprzeć na wolontariacie lub

nawiązać współpracę i skorzystać ze wsparcia organizacji – nawet spoza gminy – które mają w tym obszarze doświadczenie).

Na wsiach szczególnie istotną wydaje się być potrzeba „ożywienia” wiejskich świetlic (lub ciągłego doskonalenia ich funkcjonowania nawet tam gdzie dobrze działają – jak np. w Tucznie i Lubiczu) **i stałe wzbogacanie oferty dla dzieci**. Warty rozważenia pomysłem jest także **utworzenie w nich świetlic socjoterapeutycznych**, które zapewniałyby dzieciom nie tylko organizację czasu wolnego i możliwość rozwoju zainteresowań, ale w których dzieci z rodzin niewydolnych wychowawczo (lub wieloproblemowych); mogłyby skorzystać z pomocy w nauce czy specjalistycznego wsparcia w sytuacji kryzysów szkolnych, rówieśniczych i/lub rodzinnych; i w których uczyłyby się pozytywnych społecznych wzorców, które nie zawsze są im przekazywane w rodzinach.

Działania animacyjne powinny być wsparte inwestycjami infrastrukturalnymi. Dotyczy to zwłaszcza środowisk wiejskich. Mając na uwadze sygnalizowane w badaniach potrzeby młodych osób warto – w miarę możliwości finansowych gminy – rozważyć modernizację i doposażenie placów zabaw we wszystkich czterech sołectwach, utworzenie boisk typu „Orlik” w Tucznie i Lubiczu oraz budowę nawet niewielkiego, ale zapewniającego bezpieczeństwo użytkownika skateparku w parku w Lubiczu.

Równolegle należy też **dbać o wysoką jakość kształcenia w miejscowych placówkach oświatowych, zapewniać odpowiednią liczbę miejsc w przedszkolach publicznych** (w miarę możliwości i zapotrzebowania także w żłobkach) **oraz organizować szkolenia dla kadr placówek oświatowych**, w tym takie, wyposażające nauczycieli i innych pracowników szkół w narzędzia ułatwiające pracę z dziećmi o szczególnych potrzebach oraz radzenie sobie z przejawami przemocy rówieśniczej i innymi problemami, które pojawiają się na terenie placówek.

1.1.4. Potrzeba wsparcia rodzin

Na przestrzeni ostatnich dekad obserwować możemy głębokie przemiany w strukturze i funkcjonowaniu rodzin. Do najbardziej doniosłych zaliczyć można postępujące procesy nuklearyzacji (kurczenia się) rodzin, indywidualizacji i autonomizacji jej członków oraz zmiany w zakresie funkcji rodziny, w tym funkcji prokreacyjnej, wychowawczej, opiekuńczej, zabezpieczającej i ekonomicznej. Z jednej strony istotnie **zmniejsza się rola rodziny, jako**

podstawowej instytucji udzielającej wsparcia osobom zależnym (w tym najmłodszym i najstarszym jej członkom), z drugiej – wyraźnie wzrasta zapotrzebowanie na jej systemowe wsparcie.

Wsparcie świadczone rodzinom powinno być dopasowane do ich potrzeb i przyjmować różne formy. Powinno ono, co do zasady, dotyczyć zwłaszcza tych rodzin, których członkowie nie potrafią samodzielnie uporać się z sytuacjami kryzysowymi, dysponując wyłącznie własnymi zasobami. Szczególnym rodzajem wsparcia obejmować należy rodziny z małymi dziećmi; rodziny, które sprawują opiekę nad innymi osobami zależnymi (osobami z niepełnosprawnościami i seniorami) lub w których występują różnego typu problemy i sytuacje kryzysowe (ubóstwo, bezrobocie, uzależnienia, przemoc, niewydolność opiekuńczo-wychowawcza itp.).

Analiza danych zastanych przeprowadzona na potrzeby *Raportu z delimitacji* wskazuje, że w wyodrębnionym obszarze rewitalizacji wskaźniki ubóstwa (mierzone odsetkiem osób korzystających z instytucjonalnej pomocy społecznej, odsetkiem dzieci objętych pomocą finansową w postaci socjalnego stypendium szkolnego i dzieci objętych finansowaniem ze środków gminy dożywianiem w szkole) negatywnie odchylają się od średniej dla gminy w miejskiej jednostce analitycznej (M5) oraz w Gilowie i Lubiczu⁹. Problem ubóstwa części mieszkańców gminy podnoszony jest szczególnie w wywiadach realizowanych z ekspertami (WE1, WE2, WE3). W opinii tej kategorii badanych ubóstwo niektórych mieszkańców przybiera skrajną postać (np. ubóstwo energetyczne – brak środków na pokrycie rachunków za energię elektryczną – powrót do świec, jako źródła światła – WE1), a typowym problemem dla znajdujących się w wyznaczonym obszarze rewitalizacji wsi popegeerowskich jest **dziedziczenie niedostatku, dodatkowo utrwalane roszczeniowością części rodzin i utrzymywaniem się z wyłącznie z niezarobkowych źródeł**. Niechęć do aktywizacji i podjęcia pracy zarobkowej przez dorosłych członków gospodarstw domowych źle rokuje także w przypadku pokolenia dzieci – te bowiem dziedziczą i odtwarzają wzory życia rodziców. Działania mające na celu zapobieganie międzygeneracyjnej transmisji ubóstwa i upośledzonego statusu społecznego – w opinii badanych – powinny mieć charakter priorytetowy, często jednak jest to „walka z wiatrakami”.

⁹ *Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji Gminy Strzelce Krajeńskie. Raport z delimitacji, 2023, s. 14.*

Na problem dziedziczenia roszczeniowości i ubóstwa zwracają także uwagę niektórzy mieszkańcy badanego obszaru. Oni również podkreślają „specyfikę środowiska” wyrażającą się utrwaloną biernością i niechęcią do podejmowania pracy zarobkowej (zwłaszcza przez kobiety). Postawę tę krótko charakteryzuje jedna z badanych – „naród tu przyzwyczajony jest żeby brać” (WM4, por. WM11, WM15). Z drugiej strony, w wywiadach z mieszkańcami pojawia się wątek **niewłaściwego funkcjonowania Miejsko Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej i Powiatowego Urzędu Pracy**. W opinii jednej z badanych osób obie te instytucje traktują swoich klientów przedmiotowo, nie udzielają niezbędnego wsparcia („trzeba się płaszczyć”) lub oferują pomoc niedostosowaną do potrzeb (WM6).

Problemem, który pojawia się jako dominujący w kontekście jakości życia rodzin w wywiadach realizowanych wśród mieszkańców miasta – jest **ubóstwo warunków życia, a zwłaszcza skrajnie niska jakość mieszkań komunalnych**. Przeprowadzone obserwacje, jak i wywiady eksperckie potwierdzają, że w części miejskiej obszaru rewitalizacji wiele jest zabudowań przedwojennych, z których znaczna część jest w bardzo złym stanie technicznym (ul. Północna, ul. Zachodnia)¹⁰. W okresie zimowym w niektórych lokalach mieszkalnych na ścianach pojawia się mróz (WE1, por. WM10). Zły stan budynków komunalnych, skrajnie zdegradowane części wspólne i jednoznacznie substandardowe warunki mieszkaniowe budzą sprzeciw mieszkańców i rodzą oczekiwania związane z większym zainteresowaniem władz miasta tym problemem („wnuki mówią, że dziadkowie mieszkają w slumsach” – WM2, por. WM3, WM8, WM10). Mieszkańcy oczekują przede wszystkim lepszej komunikacji z administratorem nieruchomości znajdujących się w zasobach komunalnych miasta, szybszego i sprawniejszego reagowania na zgłaszane przez nich problemy oraz znacznego zwiększenia nakładów finansowych na remonty przynajmniej części wspólnych budynków (mocno zdegradowane klatki schodowe, wybite okna i brak fragmentów podłóg na korytarzach, bramy wejściowe z płyt paździerzowych, przeciekające dachy, sypiące się kominy, resztki elewacji itp.). **Warunki mieszkaniowe są jednym z podstawowych wyznaczników jakości życia** i w tym kontekście – pomimo skomplikowanej sytuacji finansowej i prawnej, związanej m.in. z przekształceniami własnościowymi lokali – **ich poprawa powinna być potraktowana jako jeden z ważnych obszarów interwencji**.

¹⁰ W trakcie wywiadu, jedna z respondentek przedstawia wycinek z lokalnej gazety, a w nim artykuł, którego autor datuje kamienice na ul. Północnej na II poł. XIX w. (WM2).

Kolejny problem, który pojawia się tak w wywiadach eksperckich, jak i w rozmowach z mieszkańcami obszaru rewitalizacji jest **przemoc w rodzinach** (WE2, WM4, WM6, WM9). W wypowiedziach badanych przemoc sprowadzana jest do znęcania się fizycznego (szczególnie nad dziećmi) i zazwyczaj łączy się ją z uzależnieniem od alkoholu lub innych środków psychoaktywnych. Respondenci w trakcie rozmów przywołują przykłady rodzin z najbliższego sąsiedztwa, w których problem ten występuje, i które np. objęte są procedurą Niebieskiej Karty. Na problemy z realizacją tej procedury zwracają z kolei uwagę eksperci, sygnalizując nieprzygotowanie Policji i odmowę prowadzenia tego typu kart zakładanych przez ośrodek (WE2). Podobne **trudności we współpracy z Policją** występują także przy okazji innych interwencji rodzinnych (np. interwencyjne odebranie dziecka/dzieci). W opinii badanych, funkcjonariusze są bierni, nie znają procedur, nie pomagają pracownikom służb społecznych.

W świetle zgromadzonych danych niezbędne wydają się być **działania na rzecz promowania rodziny i wzmacniania więzi rodzinnych oraz wielopłaszczyznowe wsparcie rodzin w realizacji ich najbardziej podstawowych funkcji**. Część rodzin z obszaru rewitalizacji wykazuje trudności w wypełnianiu funkcji ekonomicznych, zabezpieczających i opiekuńczo-wychowawczych. Rodzi to **zapotrzebowanie na wsparcie instytucjonalne, zwłaszcza w zakresie pomocy społecznej (praca socjalna, celowe wsparcie finansowe), mające zapobiegać dalszemu ubożeniu i rozwojowi patologii społecznych**.

Pomoc kierowana do rodzin doświadczających ubóstwa powinna przede wszystkim obejmować działania na rzecz (1) **aktywizowania osób w celu samodzielnego przezwycięzania problemów** (różne formy aktywizacji zawodowej oparte m.in. o współpracę z lokalnymi przedsiębiorcami), jak również (2) **ograniczenia międzygeneracyjnej transmisji upośledzonego statusu społeczno-ekonomicznego**. Troska o dzieci z rodzin dotkniętych głębokim ubóstwem i sprzężonymi z nim problemami – tak na wsi, jak i w mieście – powinna mieć charakter priorytetowy. W tym celu niezbędne jest **ukierunkowane wspomaganie rodzin w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych i usługowych**, np. poprzez rozwój placówek wsparcia dziennego (w tym świetlic socjoterapeutycznych), poszerzenie oferty nieodpłatnych zajęć dla dzieci (w tym zajęć edukacyjnych, ogólnorozwojowych, korekcyjnych itp.), dożywianie w szkołach itp. Działania w tym obszarze wymagają sprawnej i skoordynowanej współpracy władz samorządowych z instytucjami pomocy społecznej,

placówkami edukacyjnymi, lokalnymi przedsiębiorcami, a także – jak pokazuje przedstawiony powyżej przykład realizacji procedury Niebieskiej Karty – ze służbami mundurowymi.

Odrębny obszar działań stanowić powinny **interwencje w tkankę miejską w wytyczonym obszarze rewitalizacji**. Bardzo zły stan techniczny kamienic i mieszkań komunalnych usytuowanych w rejonie ulic Północnej i Zachodniej wymaga – w miarę możliwości finansowych gminy – podjęcia pilnych działań naprawczych w tym zakresie. Konieczne jest przeprowadzenie podstawowych, remontów choćby w częściach wspólnych najbardziej zdegradowanych budynków, których stan techniczny w niektórych przypadkach rodzi obawy o bezpieczeństwo mieszkańców. **Poprawa funkcjonalności i modernizacja zasobów mieszkaniowych w mieście, w tym np. rewitalizacja podwórek przynależnych do kamienic komunalnych zwiększa także szanse na (re)integrację mieszkańców, odbudowę więzi społecznych i restytucję idei sąsiedztwa.**

1.1.5. Problemy rynku pracy. Bezrobocie

W 2022 roku udział osób bezrobotnych (zarejestrowanych) w ogólnej liczbie osób w wieku produkcyjnym wyniósł w gminie Strzelce Krajeńskie 4,6%, co stanowiło wartość zbliżoną do powiatowej średniej (5,2%) i znacznie przekraczało średnią dla województwa (2,7%)¹¹.

Wyniki analizy wskaźnikowej przeprowadzonej na potrzeby *Raportu z delimitacji* wskazują na **występowanie negatywnych zjawisk dotyczących bezrobocia jedynie w części wiejskiej gminy**. Odnotowano między innymi we wszystkich włączonych do obszaru rewitalizacji wiejskich jednostkach analitycznych: Bobrówko (W3), Gilów (W7), Lubicz (W10) i Tuczo (W20). Uwzględniając jednak niewielką w większości przypadków liczbę mieszkańców badanych sołectw – **bezrobocie ukazane w liczbach bezwzględnych nie wydaje się być w nich podstawowym problemem społecznym**. Dla przykładu, w największym w gminie Bobrówku, liczącym 776 mieszkańców zarejestrowane są 23 osoby bezrobotne (w tym 14 osób to osoby długotrwale bezrobotne)¹².

Na problem bezrobocia na wsi (w tym bezrobocia długotrwałego) zwracają uwagę badani eksperci (WE3). Jako **jedną z istotnych przeszkód w aktywizacji przynajmniej części osób**

¹¹ Bank Danych Lokalnych, GUS.

¹² *Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji Gminy Strzelce Krajeńskie. Raport z delimitacji, 2023, s. 12.*

wskazują **trudności komunikacyjne**, które problematyzują już samo poszukiwanie pracy oraz udział w stażach czy praktykach zawodowych. Z drugiej strony – **znaczącą barierą jest roszczeniowość samych bezrobotnych, wyuczona bezradność i niewielkie zainteresowanie projektami aktywizacji zawodowej** (problemy z rekrutacją), będące następstwem braku nawyku systematycznej pracy (WE2, S5, por. WM4, WM8, WM15). Nie bez znaczenia są także inne, towarzyszące utrwalonemu bezrobociu problemy, takie jak bezdomność czy uzależniania, które są udziałem znacznej części tej kategorii osób i stanowią podstawową przeszkodę w ich aktywizacji (WE4).

Co charakterystyczne, sami mieszkańcy nie mówią w wywiadach o bezrobociu: „nie ma specjalnych problemów z pracą – jeśli ktoś chce, znajdzie sobie pracę” (WM15). Większym **problemem jest charakter lokalnego rynku pracy – jest on trudny, bardzo „hermetyczny”**, oferowane miejsca pracy są mało atrakcyjne płacowo lub sprofilowane pod wyraźne profesje: „tu można być tylko nauczycielem albo sprzedawcą” (WM7, por. WE7). Część badanych zwraca uwagę, że **w zdecydowanie gorszej sytuacji na lokalnym rynku pracy są kobiety** (WM11, WM14, WM15).

Starsi badani wspominają czasy jeszcze sprzed przemian ustrojowych w Polsce, kiedy w Strzelcach funkcjonowały duże zakłady produkcyjne i przetwórcze. W gminie działał Państwowy Ośrodek Maszynowy (POM), zatrudniający kilkaset osób, były mleczarnie, masarnie, rozlewnie, przetwórnice warzyw i owoców. Już po 1989 roku w Strzelcach ulokowały się duńskie firmy obuwnicze (JAKO, SANITA), w których zatrudnienie znajdowali miejscowi. Obecnie firmy te – od kilku lat – już nie działają w gminie, część miejscowych jednak (zwłaszcza kobiety) dojeżdża (zorganizowanym transportem) do oddalonej o ponad 100 km od Strzelc – Piły, do której przeniosła się produkcja. Inni znajdują pracę np. w dużych firmach montażowych i produkcyjnych w Gorzowie Wlkp. (WM9, WM11, por. WM14).

Zgromadzony materiał badawczy pozwala sformułować wniosek, że **nie bezrobocie w gminie jest traktowane jako problem, ale właśnie niewielka dostępność i małe zróżnicowanie miejsc pracy na lokalnym rynku oraz ich niewielka atrakcyjność**, przez co istnieje **konieczność wyjazdów za pracę poza gminę** (WM4, WM7, WM9, WM11, WM12, WM14, WM15). Z jednej strony stanowi to problem dla mniej mobilnych osób (WM7), z drugiej powoduje **odpływ z gminy zwłaszcza młodych ludzi, którzy szukają zatrudnienia nie tylko w**

gminach ościennych i większych miastach w pobliżu, ale często „uciekają za granicę” (WM5, WM9, WM13). Jest to zarówno ruch wahadłowy, wyjazdy sezonowe, jak i stałe migracje (WE7). W połączeniu z niżem demograficznym, **zarobkowe migracje mieszkańców przyczyniają się do wyludniania gminy** (WE4).

Działania w obrębie rynku pracy koncentrować powinny się przede wszystkim wokół **promowania lokalnej przedsiębiorczości**. Ważne jest, aby stale monitorować sytuację na lokalnym rynku pracy, **dbać o dostosowanie oferty kształcenia w miejscowych szkołach do zapotrzebowania pracodawców**. Ten sam wymóg powinien dotyczyć uruchamianych przez MGOPS lub PUP w ramach działań aktywizujących – projektów i kursów doszkalających czy zawodowych. **Warto również promować rozwój sektora ekonomii społecznej i stwarzać warunki ułatwiające funkcjonowanie tego typu podmiotom**, m.in. w celu ułatwienia zatrudnienia osobom znajdującym się w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

Projektując działania na rzecz większej aktywizacji zawodowej mieszkańców sołectw, w tym na rzecz przeciwdziałania występującemu tam bezrobociu warto rozważyć – po bardzo dokładnym rozpoznaniu autentycznych potrzeb i gotowości mieszkańców do podjęcia zatrudnienia (ze względu na kosztochłonność przedsięwzięcia) – **działania na rzecz likwidacji wykluczenia komunikacyjnego wsi** (np. dofinansowanie dojazdów do pracy, których beneficjentem byłyby np. prywatne podmioty, prowadzące działalność transportową na terenie gminy).

1.1.6. Uzależnienia. Bezdomność. Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością

Dopełnienie analizowanych powyżej zjawisk kryzysowych stanowią problemy uzależnień (alkoholizm i narkomania), bezdomności oraz zagrożenia przestępczością. **O przejawach patologii społecznej mówią zarówno badani mieszkańcy obszaru rewitalizacji, jak i eksperci**. Nie są to w świetle zgromadzonego materiału problemy o bardzo dużym natężeniu, niemniej jednak istotnie wpływają na jakość życia, obniżając poczucie bezpieczeństwa mieszkańców gminy, zwłaszcza tych obszarów, w których są one skoncentrowane. Co charakterystyczne, zjawiska te są sygnalizowane i doskwierają zarówno mieszkańcom miasta, jak i ujętych w niniejszym programie wsi.

Niemal codzienny kontakt z uzależnionymi i/lub osobami w kryzysie bezdomności deklarują zwłaszcza mieszkańcy silnie zdegradowanych kamienic komunalnych z rejonu ulic Północnej i Zachodniej¹³. **Osoby z problemami alkoholowymi, uzależnione od narkotyków często stanowią ich najbliższe sąsiedztwo.** Ich obecność istotnie **obniża poczucie bezpieczeństwa pozostałych lokatorów**, u niektórych zaś rodzi poczucie zagrożenia (por. WE1). „Szemrane”, „patologiczne” sąsiedztwo – jak mówią badani – pod wpływem alkoholu lub narkotyków jest agresywne, wszczyna awantury, urządza całonocne libacje i zakłóca spokój innych mieszkańców. Niektórzy handlują dodatkowo różnego typu środkami psychoaktywnymi. Istotnym problemem są także skorelowane z uzależnieniami **wybryki chuligańskie, wandalizm i niszczenie mienia.** Wskutek tego w rejonie tym częste są interwencje Policji, co także obniża komfort życia pozostałych mieszkańców kamienic (WM2, WM3, WM7, WM8, WM10, por. WE2, WE5).

Alkohol i narkotyki są także obecne na wsiach. Tu również nie brakuje osób uzależnionych, które sprawiają mniejsze lub większe problemy w społecznościach lokalnych. Niektórzy – z punktu widzenia mieszkańców – są „nieszkodliwi”, inni awanturują się i przejawiają agresywne zachowania wobec przypadkowych nawet osób (np. WM9, WM11, WM12, WM13). Nawet jeśli jednak są sprawcami kradzieży, bójek czy innych wybryków chuligańskich, **zachowania te są słabo piętnowane** (np. WM4, WM5, WM13). Można odnieść wrażenie, że **istnieje rodzaj społecznego przyzwolenia na korzystanie z tego typu używek, które następnie są wytłumaczeniem dla całego spektrum innych zachowań patologicznych** (nocne „burdy”, rozboje, zachowania przemocowe itp.). Ten rodzaj usprawiedliwiania negatywnych zachowań i ich racjonalizacji nie tylko nie sprzyja rozwiązywaniu pojawiających się problemów, ale raczej je pogłębia i petryfikuje.

Na zjawisko to zwraca uwagę jedna z badanych osób, podkreślając konieczność bezwzględnego piętnowania tego typu zachowań i intensywnej pracy z osobami uzależnionymi, zwłaszcza w obszarze nabywania i utrwalania poprawnych wzorców społecznych. W jej opinii nasilające się problemy alkoholizmu i narkomanii (obserwowane u coraz młodszych osób) są zazwyczaj skutkiem procesów dziedziczenia tychże w rodzinach

¹³ Ich konstatacje pośrednio potwierdzają wyniki analizy czynnikowej, przeprowadzonej na potrzeby *Raportu z delimitacji* (por. *Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji Gminy Strzelce Krajeńskie. Raport z delimitacji, 2023, s. 19*).

pochodzenia i braku innych, pozytywnych stymulatorów. Kwestią nie pozostającą bez wpływu na rozprzestrzenianie się tego rodzaju zjawisk jest **brak w gminie i w jej pobliżu placówek, które zajmują się pomocą osobom uzależnionym**. Nie ma ośrodków odwykowych, nie ma też innych instytucjonalnych form wsparcia dla osób, które chciałyby wydostać się z nałogów, co więcej – brakuje pomocy dla osób, które są współuzależnione lub są np. ofiarami przemocy ze strony uzależnionych (WM12).

O ile problemy uzależnień oraz skorelowanych z nimi zjawisk, takich jak zachowania przemocowe, wybryki chuligańskie, agresja i in. występują zarówno w miejskim jak i wiejskim obszarze rewitalizacji, o tyle – w świetle zgromadzonych danych – **problem bezdomności dotyczy wyłącznie terenu miasta** (nie pojawia się w wywiadach z mieszkańcami wsi).

Bezdomność w Strzelcach jest problemem zauważalnym (WM8, WM10, WM12). Miejscowi bezdomni mają swoje lokum między innymi w znajdujących się w rejonie ulic Północnej i Zachodniej pustostanach (WM10). Badani eksperci zwracają w tym kontekście uwagę na wzajemne sprzężenie wielu negatywnych czynników – bezdomności, uzależnień, długotrwałego bezrobocia, skłonności do zachowań anormatywnych, często zaburzeń psychicznych – co utrudnia pracę z takimi ludźmi i w zasadzie uniemożliwia ich aktywizację zawodową (WE4). Istotną kwestię stanowią tu również braki infrastrukturalne – np. **brak w województwie lubuskim schroniska dla osób bezdomnych, w którym świadczone byłby usługi opiekuńcze**. Dzięki działającej przez jakiś czas w Strzelcach Krajeńskich noclegowni najbardziej podstawowe potrzeby tej kategorii osób były zabezpieczone. Zainteresowanie osób bezdomnych korzystaniem z usług placówki w ostatnim czasie jednak znacznie się obniżyło i koszty jej utrzymania przewyższyły możliwości finansowe gminy. Obecnie poważnym obciążeniem dla gminy są również koszty wynikające z konieczności umieszczania osób w kryzysie bezdomności w schroniskach na okres zimowy (WE2).

Wobec stwierdzonych problemów, konieczne jest przede wszystkim **podjęcie działań o charakterze prewencyjnym, ukierunkowanych na przeciwdziałanie uzależnieniom i skorelowanym z nimi problemom** m.in. poprzez upowszechnianie pozytywnych wzorców społecznych, w tym np. wzorców spędzania czasu wolnego (dotyczy to w szczególności zagrożonej uzależnieniami lub już uzależnionej młodzieży). **Warto w tym celu zintensyfikować działania z zakresu profilaktyki uzależnień w szkołach**. Konieczne jest także **oddziaływanie na całe rodziny, które dotknięte są tymi problemami (objęcie wsparciem**

osób współzależnionych, zwłaszcza dzieci) i zapobieganie transmisji problemów na młodsze pokolenie. Jako niezwykle znacząca jawi się w tym kontekście rola instytucji pomocy społecznej oraz placówek świadczących usługi na rzecz dzieci, w tym np. placówek oświatowych i placówek wsparcia dziennego, o rozwój których należałoby w gminie zadbać. Koniecznym wydaje się być także **zacieśnienie współpracy z Policją, która powinna częściej monitorować miejsca koncentracji zjawisk negatywnych i gromadzenia się osób uzależnionych** (zarówno w mieście, jak i na wsi), **a także bezdomnych, w celu zapewnienia pozostałym mieszkańcom tych rejonów większego poczucia bezpieczeństwa.**

1.2. Sfera gospodarcza

Analizując sferę gospodarczą w gminie Strzelce Krajeńskie zwrócono szczególną uwagę na poziom przedsiębiorczości prywatnej, mierzoną liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 mieszkańców oraz trwałość podmiotów, wyznaczoną czasem ich funkcjonowania (liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą dłużej niż 3 lata na 100 mieszkańców). Wyniki analizy wskaźnikowej wykazały występowanie niekorzystnych zjawisk zarówno w niektórych częściach miasta jak i części wiejskiej gminy. W obszarze zdegradowanym kryzys w sferze społecznej występuje we wszystkich sołectwach. Najwyższy jego poziom zaobserwowano w największych wsiach: Bobrówku i Tucznie.

Stan sfery gospodarczej w gminie warunkowany jest czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Najważniejsze zjawiska makroekonomiczne rzutujące na stan przedsiębiorczości w Gminie, niezależne od lokalnych przedsiębiorców i władz, to przede wszystkim skutki lockdownu obowiązującego w trakcie pandemii (przede wszystkim przerwane kanały zbytu produkowanych towarów) oraz konsekwencje napaści Rosji na Ukrainę w 2022 r. (wysokie ceny paliw, inflacja, drogie kredyty) (WE7).

Najważniejsza bariera rozwoju strzeleckiej przedsiębiorczości to niedobór pracowników, którego przyczyną, według uczestników badań, są **migracje zarobkowe oraz niedostosowanie oferty edukacyjnej szkół zawodowych do potrzeb lokalnych przedsiębiorców.** W opinii ekspertów i mieszkańców, strzelczanie poszukują zatrudnienia poza miejscem zamieszkania (za granicą oraz w Gorzowie Wlkp.) z powodu specyfiki lokalnego rynku pracy (WM7, WE7). Przyczyną migracji zarobkowych, zarówno stałych, jak i

sezonowych czy wahadłowych, są **niskie oferowane zarobki wynikające z (1) niewielkiej liczby przedsiębiorstw w gminie oraz (2) ich zapotrzebowania przede wszystkim na kadre o niskich kwalifikacjach** (np. w rolnictwie) – liczba ofert pracy dla dobrze wykształconych specjalistów jest mała (WM9, WM10, WM14, WE7). W części 1.1.5 *Raportu* bardziej szczegółowo opisaliśmy przemiany strzeleckiego rynku pracy, które doprowadziły do obecnej sytuacji.

Ponadto występują **trudności z dostosowaniem oferty kształcenia ponad podstawowego do potrzeb lokalnego rynku pracy**. Eksperti uczestniczący w badaniach dostrzegają szczególnie deficyty w zakresie przygotowania absolwentów do pracy produkcyjnej w branży metalowej i obsługi maszyn konwencjonalnych do obróbki skrawaniem. Branża ta odpowiada na potrzeby gminnych rolników.

Uwagę zwraca to, że lokalni pracodawcy współpracują zarówno ze szkołami ponadpodstawowymi jak i z PUP, a współpraca ta układa się dobrze (WE7). Podstawowym zadaniem realizowanym w jej ramach przed przedsiębiorców jest dostarczanie informacji o lokalnym zapotrzebowaniu kadrowym.

Do działań wspierających rozwój gospodarczy gminy, oczekiwanych przez przedsiębiorców, należy:

- ⇒ Obniżenie lub co najmniej zamrożenie podatków od nieruchomości (ich wysokość postrzegana jest jako ważna bariera rozwoju przedsiębiorczości) (WE, WE7);
- ⇒ Poprawa (rozwój) dróg dojazdowych do strefy ekonomicznej (WE7);
- ⇒ Pozyskiwanie od KOWR nowych terenów na rozwój działalności gospodarczej, inwestycje (WE7);
- ⇒ Utrzymywanie kontekstu i współpraca między władzami i przedsiębiorcami (WE7).

1.3. Sfera środowiskowa

Diagnoza stanu sfery środowiskowej jest obligatoryjnym zadaniem procesu wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Jej znaczenie dla społeczności lokalnych przejawia się min. we wpływie na stan zdrowia mieszkańców, ale także na sposoby

zaspokajania różnorodnych potrzeb mieszkańców, szczególnie na kształt gospodarki. Dlatego rozpoznanie uwarunkowań przyrodniczych gminy jest ważne z perspektywy planowanego procesu rewitalizacji. Celem tej części *Raportu* jest pogłębienie diagnozy w zakresie (1) uwarunkowań środowiskowych gminy Strzelce Krajeńskie, (2) negatywnych zjawisk ekologicznych oraz (3) świadomości ekologicznej mieszkańców.

1.3.1. Warunki środowiskowe

Do cech środowiska naturalnego gminy, ważnych z perspektywy planowanego procesu rewitalizacji, należą min. wysokiej klasy gleby, zbiorniki wodne oraz tereny zielone, szczególnie w części wiejskiej badanego obszaru. **Wśród znacznej części gruntów gminy dominują gleby klasy III.** Min. z tego powodu zostały tu ulokowane Państwowe Gospodarstwa Rolne, zlikwidowane w trakcie transformacji ustrojowej. W części wiejskiej obszaru rewitalizacji w dalszym ciągu obserwowane są niekorzystne i jednocześnie typowe skutki społeczne i gospodarcze zamknięcia GPR, takie jak stosunkowo wysokie bezrobocie, niski poziom kwalifikacji osób bezrobotnych, ubóstwo dziedziczne.

Według ekspertów uczestniczących w badaniach (WE1,), **wysoka jakość gleby warunkuje rozwój gminy także współcześnie.** Jednym ze sposobów pozyskiwania terenów pod zabudowę mieszkaniową i inwestycje gospodarcze jest przekształcenie przeznaczenia gruntów uprawnych. Zabieg ten wymaga realizacji pewnych formalności oraz poniesienia kosztów finansowych. Z tych powodów stosunkowo wysoka jakość gruntów jest pewnym ograniczeniem dla rozwoju gminy.

Ważnym **walorem przyrodniczym Gminy są zbiorniki wodne.** Należą do nich jeziora oraz stawy, które są postrzegane jako jeden z potencjałów rozwojowych gminy (np. infrastruktura turystyczna w Długiem jako potencjał turystyczny i gospodarczy Gminy – WE7). W części wiejskiej obszaru rewitalizacji znajdują się stawy lub niecki po wyschniętych stawach. W trakcie badań mieszkańcy deklarowali sentyment i przywiązanie do zbiorników już nieistniejących. Stawy są postrzegane jako atrakcja turystyczna sołectw (S1) oraz czynnik integrujący mieszkańców, np. podczas prac przy porządkowaniu ich otoczenia (WE3). Ich **zanikanie uznają za problem i oczekują realizacji prac na rzecz ich reaktywacji** (np. w Gilowie – S1). Spełnienie oczekiwań mieszkańców powinno zostać poprzedzone **pogłębioną analizą dotyczącą spodziewanych pozytywnych efektów oraz akcją informującą na temat**

ewentualnych kosztów inwestycji i skutków jej realizacji dla zaspokojenia innych potrzeb mieszkańców.

Kolejnym czynnikiem kształtującym tożsamość mieszkańców gminy są elementy krajobrazu, takie jak tereny zielone. W części wiejskiej badanego obszaru, poza otaczającymi sołectwa lasami i łąkami, są to parki znajdujące się w pobliżu zabytkowych dworców. Część parków przydworkowych została zagospodarowana i pełni funkcje rekreacyjne i integracyjne. Część wymaga prac porządkowych i organizacyjnych (np. wymiana części starodrzewu, nowe nasadzenia, wytyczenie ścieżek, wprowadzenie tzw. małej architektury takiej jak ławki, altany, pump tracki dla rowerzystów). **Udostępnienie parków przydworkowych, w opiniach mieszkańców i ekspertów (WE3), będzie stanowiło poszerzenie oferty spędzania czasu wolnego oraz przyczyni się do integracji korzystających z nich społeczności. Procesy integracyjne można wesprzeć poprzez zaangażowanie społeczności w planowanie zmian oraz ich wdrażanie.**

Za niedostatecznie zazielenioną została uznana miejska część obszaru rewitalizacji. Uczestnicy badań dostrzegli tu **brak ocienionych miejsc wytchnienia (S5, WE5),** nieocenionych w trakcie upałów. Np. seniorzy korzystający z oferty CAS, którzy doceniają walory nowo zagospodarowanego podwórka przylegającego do budynku, **latem korzystają z niego w ograniczonym zakresie z uwagi jego znaczne nasłonecznienie.** Sytuację poprawiłyby wysokie nasadzenia lub powiększenie altany. Tęsknotę za zielenią przejawiają także mieszkańcy tej części obszaru rewitalizacji. Oznaką jest uprawa ogródków przydomowych wzdłuż ulic. **Miejskim potencjałem możliwym do zagospodarowania poprzez nasadzenia są niezagospodarowane podwórka przylegające do kamienic oraz miejsca po dawnych budynkach (przerwy w zabudowie) (WE5).**

1.3.2. Zjawiska kryzysowe

W trakcie analizy wskaźnikowej na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji ustalono, że do zjawisk kryzysowych w sferze środowiskowej należy występowanie budynków mieszkalnych pokrytych eternitem oraz niepodłączonych do sieci kanalizacyjnej (odprowadzających ścieki do szamb lub przydomowych oczyszczalni). Problemy te zdiagnozowano przede wszystkim w części wiejskiej gminy. W obszarze rewitalizacji degradację w sferze środowiskowej odnotowano w sołectwach Lubicz

(najwyższa wartość niekorzystnych wskaźników w całej gminie), Bobrówko oraz Tuczo.¹⁴ W trakcie diagnozy ustalono, że bolączką części miejskiej obszaru rewitalizacji jest występowanie indywidualnych źródeł ogrzewania (pieców) zarówno w budynkach jedno jak i wielorodzinnych.

W gminie **co roku zmniejsza się liczba budynków mieszkalnych oraz powierzchnia dachów pokryta eternitem**. Środki na ten cel pozyskiwane są z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska. Dzięki temu gmina zapewnia mieszkańcom demontaż pokryć dachowych (W zależności od potrzeb mieszkańców) i odbiór szkodliwych materiałów. Koszty nowych pokryć dachowych ponoszą właściciele budynków. Każdego roku ze wsparcia korzysta kilkudziesięciu beneficjentów. W latach 2010-2023 w gminie usunięto około połowę eternitu. Warto zwrócić uwagę także na to, że sukcesywnie wymieniana jest sieć wodociągowa. W trakcie prac usuwana jest część instalacji wykonana z azbestu (WE1).

Zmniejszeniu ulega także skala zanieczyszczenia środowiska wynikająca z korzystania z **bezodpływowych technologii ściekowych**. Pozytywne zmiany są min. wynikiem działań realizowanych przez gminę (WE6). Jest to, po pierwsze, prowadzenie regularnych kontroli wywozu nieczystości przez właścicieli gospodarstw domowych, po drugie, sukcesywne powiększanie i modernizacja sieci kanalizacyjnej oraz, po trzecie, dofinansowywanie przez gminę budowy szamb i oczyszczalni ścieków na terenach, których nie można przyłączyć do sieci.

Jednym ze źródeł zanieczyszczenia powietrza w mieście i na wsi są piece indywidualne starszej generacji (WE1, WE6). Dodatkowo stan **pogarsza niewłaściwe korzystanie z nich przez mieszkańców**. Problemem jest spalanie w piecach niewłaściwych materiałów (np. przedmiotów codziennego użytku wykonanych z tworzywa sztucznego). Przyczyną niekorzystnych praktyk jest (nierzadko skrajne) ubóstwo oraz brak świadomości szkodliwości stosowanych substancji. W gminie realizowany jest program „Czyste powietrze”, który polega na wymianie pieców oraz termomodernizacji budynków. Za standard budynków komunalnych (w tym źródła ogrzewania) odpowiada PGK. Jednak środki, jakimi dysponuje, nie wystarczają na modernizację lokali mieszkalnych (wielu najemców ma zaległości w

¹⁴ *Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji Gminy Strzelce Krajeńskie. Raport z delimitacji, 2023.*

opłatach czynszowych). Jest to jeden z powodów konieczności zaangażowania środków gminnych remonty i modernizacje (zabytkowych) budynków i lokali komunalnych.

1.3.3. Świadomość ekologiczna i gospodarowanie odpadami

Na podstawie diagnozy, do zjawisk wymagających interwencji zaliczyć można także podrzucanie odpadów i zaśmiecanie nieruchomości (WE3, WE6). Zjawisko polega na **pozostawianiu odpadów, głównie z gospodarstw domowych, na terenach prywatnych lub gminnych**. W ten sposób powstają min. niewielkie wysypiska. Do przyczyn procederu należy (1) brak zamkniętych wiat w niektórych częściach gminy oraz (2) niska świadomość ekologiczna mieszkańców. W celu poprawy sytuacji gmina prowadzi działania polegające na sprzątaniu wysypisk i dyscyplinowaniu mieszkańców. W szczególnych sytuacjach kieruje sprawy do organów ścigania. Ważną sferą aktywności gminy jest edukacja ekologiczna. **Akcje ekologiczne i edukacyjne są prowadzone stale** i mają różną postać (WE6). Są to m.in. tablice rozmieszczane na wiatkach, informujące, co można wystawiać a czego nie; akcje edukacyjne w szkołach w formie teatrzyków (zlecenie) i in. Edukowanie mieszkańców ma charakter ustawiczny. Działania bezpośrednie zostały wstrzymane jedynie w czasie pandemii. Pozyskiwanie środków na edukację ekologiczną mieszkańców i podnoszenie świadomości dotyczących oddziaływania codziennych praktyk na środowisko może być jednym z kierunków działań w przygotowywanym programie rewitalizacji.

1.4. Sfera przestrzenno-funkcjonalna

Degradacja w sferze przestrzenno-funkcjonalnej oznacza występowanie niewystarczającego dostępu do infrastruktury technicznej i społecznej, braku dostępu do podstawowych usług społecznych lub ich niskiego standardu, a także niedostosowanie rozwiązań urbanistycznych do możliwości osób ze szczególnymi potrzebami. W trakcie diagnozy zjawisk kryzysowych w gminie ustalono, że szczególne deficyty występują w zakresie (1) dostępności usług zdrowotnych. W większość wsi, które znalazły się w obszarze rewitalizacji, nie ma placówki podstawowej opieki zdrowotnej (wyjątkiem jest Bobrówko). Pogłębienie diagnozy pozwoliło ustalić występowanie w obszarze rewitalizacji także zjawiska (2) wykluczenia transportowego oraz potrzeby (3) organizacji miejsc spotkań dla mieszkańców zarówno z miasta jak i ze wsi.

1.4.1. Dostęp do opieki medycznej

„Publiczny system opieki zdrowotnej traktuje jako wartość pierwszorzędną powszechny, równy i oferowany bez zbędnej zwłoki dostęp do świadczeń. Ze względu na liczne ograniczenia techniczne, finansowe czy kadrowe, nie wszystkie świadczenia mogą być oferowane zarówno bez ograniczeń, jak i w jednakowym wymiarze w zróżnicowanych pod względem wielkości miejscach zamieszkania”¹⁵. Wielkość miejsca zamieszkania wydaje się być w tym kontekście kluczowa.

Opinie na temat funkcjonowania służby zdrowia w gminie – podobnie jak na temat edukacji publicznej – są wśród badanych podzielone. Część respondentów nie zgłasza poważniejszych zastrzeżeń w tym zakresie, w opinii pozostałych – **problemy wynikające ze złej organizacji służby zdrowia i niewystarczający dostęp do usług medycznych** (podstawowych, a w szczególności specjalistycznych), stanowią istotną bolączkę mieszkańców gminy. Placówki podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) zarówno publiczne, jak i niepubliczne są zlokalizowane niemal wyłącznie w Strzelcach Krajeńskich. Tu również mają swoje gabinety lekarze specjaliści (nierzadko przyjezdni), którzy przyjmują pacjentów zazwyczaj w ograniczonym wymiarze czasu (np. tylko w określone dni tygodnia lub miesiąca) i często wyłącznie odpłatnie. **Zarówno zakres, jak i dostęp do usług realizowanych w ramach NFZ raczej powszechnie uznawany jest przez badanych za niedostateczny.**

W części wiejskiej obszaru rewitalizacji w dość uprzywilejowanej sytuacji znajdują się mieszkańcy Bobrówka, w którym działa przychodnia, przyjmuje lekarz medycyny rodzinnej, jest także pielęgniarka (a tych w gminie brakuje, przez co zatrudniane są często na kilku etatach – WE4) i względnie dobrze zaopatrzony punkt apteczny.

To, że placówki ochrony zdrowia zlokalizowane są w centralnych miejscowościach gminy nie jest niczym zaskakującym, w tej sytuacji jednak o dostępie do usług zdrowotnych (współ)decyduje także możliwość dojazdu, a ten – w przypadku analizowanych miejscowości wiejskich – jest poważnie utrudniony, zwłaszcza w okresie szkolnych wakacji (WE3). Stanowi to problem w szczególności dla osób starszych i/lub o ograniczonej mobilności, które nie mogą liczyć na pomoc innych (WM13).

¹⁵ Greta Kanownik, *Bezpieczeństwo pacjenta a dostępność do usług zdrowotnych*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 1, 2017, s. 621.

Badani – nawet ci, mieszkający w Strzelcach – skarżą się jednak nie tylko na (1) utrudniony dostęp do lekarzy pierwszego kontaktu, (2) konieczność wystawiania w długich kolejkach, żeby móc się zarejestrować na wizytę, (3) ograniczenia możliwości rejestracji telefonicznej, (4) brak normy priorytetowych przyjęć pacjentów onkologicznych (WM2, WM3), ale i (5) **niedostateczną jakość świadczonych usług** (WM11), w tym problemy z poprawnym diagnozowaniem schorzeń (WM7).

Osobną kwestię stanowi **niedostateczny dostęp do lekarzy specjalistów**. W Strzelcach brakuje lekarzy wielu specjalności. Do tych, którzy są i przyjmują pacjentów na miejscu (badani wspominają np. o laryngologach, alergologach, ginekologach, okulistach, kardiologach, pulmonologach) bardzo trudno się dostać (obowiązują wielomiesięczne kolejki – nawet w przypadku wizyt prywatnych) (WM7, WM9, WM11, WM12). Sygnalizowanym przez badanych problemem, który jednak nie jest wyłącznie domeną Strzelec Krajeńskich – jest **brak dostępu do psychologów i lekarzy psychiatrów** („dramat jeśli chodzi o psychiatrów dziecięcych”) (WM7, por. WM10). Badani zwracają również uwagę na wiek sporej części przyjmujących w gminie lekarzy (bliski emerytalnemu) oraz **niechęć do osiedlania się w Strzelcach młodszych medyków** (WE4).

Zgromadzony materiał badawczy pozwala wnioskować o trudnościach (dość powszechnych w polskich warunkach) w dostępie do usług zdrowotnych, zwłaszcza specjalistycznych. Problem ten podnoszony jest zarówno przez mieszkańców miasta, jak i wsi, ci ostatni jednak sygnalizują dodatkowo **ograniczenia wynikające z konieczności dojazdów, co zwiększa nierówności w tym obszarze**. Ważnym w tym kontekście czynnikiem są także **ograniczenia finansowe**, które dla wielu pacjentów stanowią barierę uniemożliwiającą wykonanie niezbędnych badań, skorzystanie z wizyty u lekarza czy ze specjalistycznych procedur medycznych. Tymczasem efektywnie działający system opieki zdrowotnej powinien zapewniać jednakowy dostęp do usług zdrowotnych wszystkim mieszkańcom gminy, niezależnie od zgłaszanych potrzeb zdrowotnych, zasobów finansowych czy miejsca zamieszkania. **W wyniku procesów koncentracji sektora ochrony zdrowia, sukcesywnie obserwuje się zmniejszającą liczbę świadczeniodawców działających na terenach wiejskich i w mniejszych ośrodkach miejskich**. Problem ten nie jest zatem wyłącznie udziałem gminy Strzelce Krajeńskie. Dotyczy całej Polski i wymaga rozwiązań systemowych.

Działania gminy w tym zakresie powinny koncentrować się wokół **stwarzania możliwie jak najlepszych warunków sprzyjających osiedlaniu się na jej terenie lekarzy**, którzy na miejscu prowadziliby własne praktyki oraz **utrzymywaniu współpracy z publicznymi i niepublicznymi podmiotami świadczącymi usługi zdrowotne** w celu uwrażliwiania ich na rosnące potrzeby zdrowotne mieszkańców i nakłaniania do większej dbałości o lepszą organizację pracy ww. placówek.

1.4.2. Wykluczenie transportowe

Problemem, na który wskazywali niemal wszyscy mieszkańcy gminy uczestniczący w badaniach, jest wykluczenie transportowe. Uczestnicy badań deklarowali **występowanie deficytu połączeń autobusowych zarówno wewnątrz gminy jak i pomiędzy Strzelcami a pobliskimi miastami**, szczególnie Gorzowem Wlkp. W obu przypadkach skutkiem jest ograniczenie lub brak dostępu do ważnych usług społecznych, takich jak specjalistyczna opieka lekarska, kształcenie ponadpodstawowe, aktywizacja społeczno-zawodowa, kultura, sport, rekreacja. Najgłębsze wykluczenie dotyczy niektórych wiosek. Najczęściej wskazywano położony na obrzeżach gminy, z dala od tras „przelotowych”, Gilów, ale także takie miejscowości znajdujące się w obszarze zdegradowanym jak Lubicz, Machary, Żabicko, ale także Buszów, Danków, Ogardy, Lipie Góry (WM1, WM2, WM3, WM4, WM5, WM6, WM7, WM8, WM9, WM10, WM11, WM14, WM15, WE1, WE2, WE3, S1, S3). Transport publiczny w gminie dostosowany jest do czasu funkcjonowania szkół podstawowych, co oznacza, że **w trakcie weekendów i wakacji niektóre części gminy zupełnie nie mają do niego dostępu**. Niezbędny jest samochód osoby, żeby „wydostać się” ze wsi. Mieszkańcy radzą sobie w różny sposób. Większość posiada prywatne auta, niektórzy „załatwiają sobie” samochody od rodziny i znajomych, inni wynajmują taksówki, co jest bardzo kosztowne (WE2, WE3).

Zdjęcie 1. Przystanek w Lubiczu służy wyłącznie dzieciom dojeżdżającym do szkoły.

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

Niektórzy uczestnicy badań uwarunkowania trudności w organizacji transportu publicznego w gminie określają mianem błędnego koła. „Transport publiczny umarł niejako śmiercią naturalną” (WM15), „każdy się domaga tego autobusu, a potem i tak z niego nie korzysta” (WM9). Z powodu stosunkowo niskiego zainteresowania korzystaniem z autobusów, opieranie działalności gospodarczej o przewóz osób jest nierentowne. Jednak są takie kategorie mieszkańców, które nie mogą korzystać z własnych środków transportu; są zależne od wsparcia rodziny, znajomych, w sytuacji osamotnienia – od instytucji pomocowych. Z tego są to przede wszystkim:

- ⇒ seniorzy,
- ⇒ osoby z niepełnosprawnościami,
- ⇒ dzieci i młodzież,
- ⇒ osoby bezrobotne i ubogie.

Skutkiem wykluczenia transportowego jest ograniczony dostęp do usług społecznych różnego rodzaju oraz obniżona jakość życia. Do większości z wymienionych powyżej kategorii należą osoby niemobilne bądź niesamodzielne. Szczególnie do tych osób należy kierować działania sprzyjające poprawie dostępności usług społecznych. Poniżej znajdują się przykładowe rozwiązania, które można zastosować i rozwinąć w trakcie procesu rewitalizacji:

- ⇒ usługa „Door-to-door” dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami (np. dowóz do lekarza, fryzjera, na ważne wydarzenia),
- ⇒ rozwój oferty świetlic wiejskich i uruchomienie nowych usług społecznych dla dzieci, młodzieży, seniorów, osób z niepełnosprawnościami w miejscu zamieszkania,
- ⇒ organizacja usług mobilnych z wykorzystaniem infrastruktury świetlic wiejskich (np. profilaktyka zdrowia, fizjoterapia, warsztaty hobbystyczne),
- ⇒ zapewnienie przez gminę transportu uczestników projektów dot. aktywizacji społeczno-zawodowej;
- ⇒ rozwój wsparcia i usług sąsiedzkich (w tym transportu).

1.4.3. Miejsca spotkań

Do potrzeb rewitalizacyjnych uczestnicy badań stosunkowo często **zaliczali modernizację lub tworzenie miejsc spotkań**. Pozytywne zmiany oczekiwane są zarówno **w mieście jak i na wsi**. W części wiejskiej obszaru rewitalizacji były silniej akcentowane, co jest uzasadnione stosunkowo niskim dostępem do usług społecznych różnego rodzaju. Formułowanie potrzeb dotyczących rozwoju miejsc spotkań wynikało z braku takiej funkcji na terenie poszczególnych miejscowości bądź degradacji istniejącej i braku możliwości korzystania z niej. Nadanie nowych funkcji przestrzeni bądź poszerzenie istniejącej oferty na ogół ściśle wiąże się z inwestycjami infrastrukturalnymi. W tej części raportu skupiamy się na kwestiach organizacyjnych. Związane z nimi wymogi techniczne zostały przedstawione w części kolejnej.

Szczególne potrzeby przestrzenno-funkcjonalne mieszkańców dotyczą poprawy dostępności do:

- ⇒ **świetlic wiejskich**. Świetlice wiejskie (choć nie wszystkie) wymagają zarówno zmian infrastrukturalnych jak i organizacyjnych. Przez badaczy widziane są potencjalne centra usług społecznych, których pozbawiona jest część wiejska obszaru rewitalizacji. Natomiast oczekiwania mieszkańców dotyczą wzbogacenia propozycji działań dla kategorii społecznych dotychczas korzystających ze świetlic oraz rozszerzenia ich o przedsięwzięcia dla kategorii nowych.

Świetlice są jedną z nielicznych instytucji wiejskich, w których mogą być zaspokajane liczne potrzeby mieszkańców, także te, które związane są z

przeciwdziałaniem zdiagnozowanym problemom. W ich obrębie mogą być świadczone usługi dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami (kluby seniora, mobilne usługi fizjoterapii i in.), profilaktyka zdrowia, wsparcie rodzin, wsparcie dla osób z trudnościami emocjonalnymi, gimnastyka¹⁶ i in. **Mogą być przede wszystkim miejscem, w którym mieszkańcy będą się integrować i samoorganizować.**

W opiniach mieszkańców, świetlice powinny rozwijać **działalność na rzecz integracji, ale także być centrami kulturalno-rozrywkowymi.** Świetlice wiejskie najczęściej oferują **zajęcia popołudniowe dla dzieci.** Świetlica w Tucznie prowadzi także klub seniora. Niektórzy uczestnicy badań są przekonani, że ofertę tę można poszerzyć o dodatkowe działania skierowane do ich stałych uczestników. Rozwój oferty dla dzieci może być m.in. ukierunkowany na uatrakcyjnienie i organizację okresu wakacyjnego lub prowadzenie zajęć terapeutycznych, np. w postaci mobilnej. Poszerzona oferta świetlic powinna, według badanych, **zawierać działania skierowane także do młodzieży oraz do ogółu mieszkańców.** Uczestnicy badań zauważają lukę w organizacji czasu wolnego młodzieży (WM13). Wskazują przede wszystkim, że nie ma gdzie się spotykać. Zorganizowanie atrakcyjnej oferty dla nastolatków jest współcześnie bardzo trudne. Konkurencją jest Internet, który dysponuje niemal nieograniczonymi możliwościami. Warto jednak podejmować wyzwanie, choćby na rzecz przeciwdziałania uzależnieniom młodych osób od ekranu. Do przykładowych kierunków działań należy min. uwzględnienie aktywności internetowej młodzieży (np. turnieje gier) oraz zainteresowań i pasji nastolatków. Sformułowaniu atrakcyjnej oferty świetlicowej, dostosowanej do potrzeb młodzieży sprzyjać będzie włączenie jej w podejmowanie decyzji. Oferta kulturalno-rozrywkowa świetlic, kierowana do wszystkich mieszkańców może polegać na organizacji cyklicznych lub okazjonalnych wydarzeń, takich jak: projekcje filmów, spotkania ciekawymi postaciami (np. podróżnikami, historykami, policjantami, ratownikami) i in.

¹⁶ Zajęcia gimnastyczne mogą być alternatywą dla oczekiwań instalacji tzw. siłowni pod chmurką. Rozwiązanie to, w ostatnim czasie stosunkowo często stosowane, jest rzadko wykorzystywane przez mieszkańców z powodu braku intymności i ograniczeń spowodowanych zmienną aurą (upały, ulewy, mróz). Decyzję o ewentualnym montażu siłowni pod chmurką warto poprzedzić pogłębieniem diagnozy w celu ustalenia, jak wiele osób jest gotowych do korzystania z niej.

Kluczowym warunkiem rozwoju działalności świetlic jest odpowiednie **dopasowanie ich oferty do potrzeb, zainteresowań i możliwości mieszkańców**. W tym celu należy **(1) włączyć mieszkańców w podejmowanie decyzji dot. świetlic oraz (2) wesprzeć lub zastąpić liderów aktywnością organizatora społeczności lokalnych**.

- ⇒ **boisk**. Modernizacja lub organizacja boisk (szczególnie) postrzegana jest przede wszystkim jako odpowiedź na zapotrzebowanie młodzieży, która „nie ma gdzie się podziać” (WM4, także: WM1, WM10, WM13). Chodzi przede wszystkim o boiska nowoczesne, bezpieczne i funkcjonalne (np. wielofunkcyjne) (WM13).
- ⇒ **miejsc zielonych**. W sołectwach potencjałem są przede wszystkim parki przy dawnych dworach, natomiast w mieście „przerwy” w zabudowie kamienicznej (zlokalizowane także w obszarze rewitalizacji) oraz podwórka.

Mieszkańcy części wiejskiej obszaru rewitalizacji deklarowali zainteresowanie korzystaniem z parków przy dawnych dworach. Postrzegają je jako miejsca rekreacji i integracji (WE4). Chcieliby móc spacerować po nich, spotykać się z sąsiadami (WM4). Dlatego sugerują ich uporządkowanie, wymianę niektórych nasadzeń, instalację tzw. małej architektury (ławki, wiaty, altany).

Podobny potencjał stanowią podwórka przy kamienicach w części miejskiej obszaru rewitalizacji. Część z nich jest niezagospodarowana. Uporządkowanie, wprowadzenie nasadzeń oraz małej architektury pozwoli mieszkańcom spędzać czas na dworze, integrować się z sąsiadami (usiąść i wypić kawę). Niektórzy uczestnicy badań wspominają przebywanie z innymi mieszkańcami w przestrzeni między kamienicami. Wcześniej na podwórku kwitło życie – były wspólne obiady, imieniny, urodziny i imprezy sąsiedzkie, teraz już nie” (WM10). Pewnym ograniczeniem dla inwestycji tego rodzaju jest gromadzenie się w zaułkach miasta osób spożywających alkohol i awanturujących się. Podobny problem dostrzeżony przy murach (przynajmniej częściowo rozwiązano podczas procesu rewitalizacji zakończonego w 2023 r. Miasto ma więc doświadczenie w tym zakresie. Pewnym wsparciem może być **zaangażowanie mieszkańców w planowanie i realizację zagospodarowania terenu przy kamienicach. Działania tego rodzaju wspierają zainteresowanie wspólną**

przestrzenia, poczucie odpowiedzialności za nią oraz dbanie i ochronę przed ewentualnymi zniszczeniami.

Do spodziewanych efektów rozwoju miejsc spotkań w obszarze rewitalizacji należy:

- ⇒ **Udostępnienie lub poprawa dostępności usług społecznych** (w tym cyklicznych i mobilnych), szczególnie w obszarach, które są ich pozbawione z powodu wykluczenia transportowego.
- ⇒ **Integracja mieszkańców** i przeciwdziałanie rozpadowi więzi w społecznościach lokalnych.
- ⇒ **Wzrost zaangażowania społecznego i obywatelskiego mieszkańców**, a w konsekwencji także samoorganizacja społeczności i poprawa jej zdolności do samodzielnego rozwiązywania niektórych problemów.

1.5. Sfera infrastrukturalna

Uczestnicy badań docenili starania lokalnych władz w zakresie poprawy warunków infrastrukturalnych. W gminie **szybko reaguje się na pojawiające się potrzeby mieszkańców** – widać **postęp modernizacyjny** – tam gdzie jest konieczność podejmuje się działania – poprawia się drogi, oświetlenie, naprawia się chodniki. Działania są realizowane na bieżąco i sprawnie. „To jest coś co widać gołym okiem” (WM4). Niemniej jednak zarówno mieszkańcy jak i liderzy oraz eksperci zgłosili liczne potrzeby i wskazali miejsca, które wymagają interwencji. Prezentacja zjawisk kryzysowych, potrzeb i oczekiwań mieszkańców w sferze infrastrukturalnej jest celem niniejszej części *Raportu*. Ponieważ poszczególne części obszaru zdegradowanego wykazują degradację techniczną z odmiennych powodów, a mieszkańcy deklarują występowanie w tym zakresie zróżnicowanych potrzeb, w prezentowanym podrozdziale przedstawiamy sytuację poszczególnych fragmentów analizowanego terenu gminy osobno.

1.5.1. Miejska część obszaru rewitalizacji

Zarówno mieszkańcy, jak i liderzy oraz eksperci uczestniczący w badaniach do podstawowych zadań procesu rewitalizacji zaliczyli poprawę standardu budynków komunalnych w części

miejskiej obszar, zakres remontów niezbędny do pełniejszego wykorzystania budynku CAS oraz udostępnienie części zabytkowej przestrzeni osobom z ograniczeniami ruchowymi.

⇒ **Zły stan kamienic i kamienic i otoczenia mieszkalnego**

Mieszkańcy miejskiej części obszaru rewitalizacji oraz eksperci podkreślali w rozmowach z nami zły stan niektórych budynków należących do zasobu komunalnego gminy i degradację zabytkowych kamienic, szczególnie przy ul. Północnej i Zachodniej (WM2, WM3, WM7, WM8, WM10, WE1). Przyczyną niskiego standardu lokali komunalnych i socjalnych jest przede wszystkim (1) źródło ciepła (np. piec kaflowy znajdujący się w jednym pomieszczeniu – łazienka, kuchnia, przedpokój bez ogrzewania lub centralne ogrzewanie na węgiel), (2) degradacja poszczególnych pomieszczeń (ściany, sufit, podłoga), (3) degradacja części wspólnych, szczególnie klatki schodowej i dachu („klatka to jest ruina”, na klatce – wybite okno; WM10). W niektórych mieszkaniach stosowane rozwiązania nie są dopasowane do możliwości osób starszych (np. pomieszczenie gospodarcze z kotłownią na zewnątrz budynku, skład węgla w innym miejscu). Według uczestników badań interwencji wymaga także otoczenie budynków. Wcześniej była mowa o zagospodarowaniu podwórek w taki sposób, aby mieszkańcy mogli spędzać na nich czas wolny. Jednak pilniejszym problemem jest ich zalewane w trakcie ulew, powodujące trudności z poruszaniem się po nich. Według mieszkańców, w mieście **nie działa kanalizacja deszczowa** i duże ulewy powodują **zalewanie ulic i podwórek**. Dotyczy to zwłaszcza samego centrum (WM7).

⇒ **Infrastrukturalne bariery wykorzystania potencjału CAS**

CAS jest ważnym potencjałem obszaru rewitalizacji ze względów organizacyjnych (bogata oferta dla różnych kategorii mieszkańców, szczególnie seniorów) oraz lokalowych – w budynku znajduje się niezagospodarowana przestrzeń poddasza. Wykorzystanie potencjału i rozwój CAS wymaga jednak remontu i modernizacji budynku. **Do najpilniejszych prac należy wymiana pokrycia dachowego, bez czego niemożliwe jest zagospodarowanie i użytkowanie poddasza (S1)**. Ponadto interwencji wymaga stolarka okienna oraz elewacja budynku (S5, WE1).

⇒ **Bariery architektoniczne dla osób z wózkami i na wózkach**

Poza obszarem bezpośrednio sąsiadującym z CAS znajduje się chodnik przylegający do zabytkowych murów, którego nawierzchnia nie jest dostosowana do potrzeb osób z wózkami lub na wózkach. Udostępnienie tej części miast osobom z ograniczeniami mobilności wymaga uzupełnienia granitowej kostki o płyty chodnikowe (S5).

Zdjęcie 2. Chodnik bez płytek dla wózków

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

1.5.2. Tuczno

Potrzeby i oczekiwania infrastrukturalne Tuczna dotyczą zmian umożliwiających mieszkańcom szerszy dostęp do usług różnego rodzaju, ale także poprawy stanu środowiska oraz estetyki wsi i jej otoczenia. Należy do nich:

⇒ **Wybudowanie ciągu pieszo-rowerowego do Bobrówka**

Tuczno znajduje się w bliskim sąsiedztwie Bobrówka. Bobrówko jest największym sołectwem obszaru rewitalizacji. Na jego terenie uruchomiono różnego rodzaju usługi niedostępne w innych wioskach (np. przychodnia zdrowia, paczkomat, sklep samoobsługowy i in.). Z tego powodu, według uczestników badań, mieszkańcy Tuczna często dojeżdżają rowerami lub chodzą pieszo do Bobrówka (S4, WM12, WM13, WE1). Dystans wynosi ok. 2,5 km. Brak chodnika i/lub ścieżki rowerowej jest dla nich problematyczny. W Bobrówku przeprowadzono ostatnio remont dróg i chodników. Chodnik kończy się niemal na granicy wsi. Ciąg pieszo-rowerowy do Bobrówka poprawi dostępność usług dla mieszkańców Tuczna.

Zdjęcie 3. Chodnik urywający się na obrzeżach sąsiednich miejscowości (po lewej Tuczo, po prawej Bobrówko).

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

⇒ **Modernizacja boiska**

Według uczestników badań, w Tuczo **brakuje boiska z prawdziwego zdarzenia** dla dzieci i młodzieży. Asfaltowe boisko znajduje się przy szkole. Jest uznawane za niebezpieczne – „łatwo sobie na tym betonie coś złamać” (WM13). Ważnym dodatkowym uzasadnieniem przeprowadzenia ewentualnej interwencji jest organizacja warunków sprzyjających spędzaniu czasu wolnego przez młodzież („żeby mieli się gdzie spotkać i pobawić” WM13; „w Tuczo jest potencjał ludzki – tutejsi młodzi ludzie mają talent i zasilają drużyny z okolicznych wiosek, np. Buszów, Bobrówko, Ogardy, bo u siebie nie mają gdzie grać” WM4).

Zdjęcie 4. Asfaltowe boisko przy szkole w Tucznie

Autor: Mariusz Kwiatkowski

⇒ **Naprawa nawierzchni drogi nad jezioro Tuczenko**

Obecnie droga nad jezioro jest znacznie zniszczona („leje jak po bombardowaniu” WM1).

Mieszkańcy Tucznia korzystają z jeziora i jego okolic w celach wypoczynkowo-rekreacyjnych i integracyjnych. Osoby starsze uprawiają nordic walking w drodze nad jezioro. Niedawno, wg badanych, teren nad jeziorem był rewitalizowany – pojawiły się nowe ławki, nawieziono świeżego pisaku na plażę. Ponadto mieszkańcy sami od dawna dbają o to miejsce. Oczekują jednak wsparcia w postaci naprawy nawierzchni drogi dojazdowej (WM1, WM12, WM13).

⇒ **Oczyszczenie rowu melioracyjnego**

Według uczestników badań interwencji wymaga rów melioracyjny. Obecnie jest zarośnięty i zaśmiecony. Z tych powodów nie spełnia swojej funkcji. Dodatkowo pozbawia okolicę walorów estetycznych (S4).

Zdjęcie 5. Zarośnięty rów melioracyjny między Tucznem a Tuczenkiem

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

⇒ **Zacienienie przystanku autobusowego**

Ostatnim ze zgłoszonych oczekiwań jest zacienienie przystanku autobusowego. Można by **przesunąć przystanek autobusowy** – pod lipę (lepsze miejsce do manewrowania dla kierowcy, ale też tam jest cień, nie trzeba siedzieć na słońcu czekając na autobus) (WM12).

1.5.3. Gilów

Potrzeby i oczekiwania infrastrukturalne mieszkańców Gilowa koncentrują się wokół miejsc wspólnych sprzyjających integracji. Należą do nich:

⇒ **Utworzenie dogodnych warunków dla działalności świetlicy**

Najważniejszym zadaniem rewitalizacji w Gilowie powinien być rozwój działalności świetlicy (WM4, WM5, WM6, WE2, S1). Świetlica w obecnym stanie tylko w niewielkim stopniu spełnia oczekiwania. Zarówno jej stan wewnątrz jak i na zewnątrz wymagają interwencji. Za czasów PGR cały budynek służył społeczności jako wspólna przestrzeń dla pracowników i ich rodzin. Po upadku przedsiębiorstwa przestrzeń została podzielona. Część została przekształcona na mieszkania dla byłych pracowników, a część służy nadal jako świetlica.

Specyfiką opisywanej przestrzeni jest przeznaczenie jej największej części wyłącznie na potrzeby kultu religijnego. Ta część świetlicy jest dobrze utrzymana. Nabożeństwa odbywają się tutaj raz w tygodniu i gromadzą przeciętnie 20-30 osób. Podwórko jest użytkowane także przez rodziny zamieszkujące w wydzielonych mieszkaniach. To współużytkowanie wymaga uregulowań chroniących plac przed degradacją (np. psy kopiące doły i zanieczyszczające podwórko). Wspomniany problem powinien być argumentem na rzecz wprowadzenia animacji społeczno-kulturowej do świetlicy. Sama przestrzeń nie wystarczy, by zapewnić mieszkańcom zajęcia spełniające ich oczekiwania (S1).

Najważniejsze problemy, które należy rozwiązać, by świetlica mogła rozwinąć swoją działalność, to:

1. brak WC,
2. zbyt mała powierzchnia świetlicy,
3. nieestetyczna fasada,
4. nierówna nawierzchnia podwórka,
5. rak wiaty na podwórku,
6. zdegradowane pomieszczenie (S1).

Zdjęcie 6. Budynek świetlicy i jego otoczenie

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

Jednym z rozważanych rozwiązań, prowadzących do poprawy warunków w świetlicy, jest jej rozbudowa i remont. Pomysł ten został poddany w wątpliwość przez ekspertów uczestniczących w badaniach (WE1). Według nich, ze względu na złożoność funkcji budynku (świetlica, mieszkania, kaplica) oraz jego stan rozbudowa świetlicy będzie bardziej kosztowna

niż budowa nowej placówki. **Konstrukcja w odpowiedniej technologii, niezależna energetycznie jest tańszą (także w dłuższej perspektywie) i wygodną alternatywą.**

Uzasadnieniem dla poniesienia kosztów poprawy warunków działalności świetlicy jest szansa na zorganizowanie na jej terenie usług społecznych, niedostępnych w oddalonym od innych ośrodków Gilowie (klub seniora, zajęcia dla dzieci i młodzieży, profilaktyka zdrowia, wsparcie rodziny, wydarzenia kulturalne i sportowe).

⇒ **Modernizacja placu zabaw**

Z uwagi na stan placu zabaw, kolejną propozycją możliwą do realizacji w trakcie rewitalizacji jest jego modernizacja i wyrównanie terenu, na którym się znajduje. Ważną pozytywną zmianą będzie ogrodzenie placu. Będzie chronić dzieci przed psami, biegającymi bez smyczy po wsi (jeden z problemów Gilowa) (WM5).

⇒ **Budowa wiaty**

Chodzi o wiatę na potrzeby spontanicznych lub zorganizowanych spotkań mieszkańców (zadaszenie i ławeczki). Rozwiązanie takie, przy jednoczesnym zaangażowaniu organizatora społeczności lokalnych, będzie sprzyjać integracji i aktywizacji społeczności Gilowa.

⇒ **Budowa siłowni na wolnym powietrzu**

Ewentualna budowa siłowni „pod chmurką” powinna zostać poprzedzona dokładnym rozpoznaniem potrzeb i zainteresowania mieszkańców. Alternatywą jest organizacja zajęć sportowych w świetlicy.

1.5.4. Lubicz

W trakcie badań mieszkańcy Lubicza deklarowali występowanie licznych i różnorodnych potrzeb infrastrukturalnych. Dotyczą one poczucia bezpieczeństwa, integracji mieszkańców oraz spędzania przez nich czasu wolnego.

⇒ **Poprawa bezpieczeństwa pieszych**

Proponowanym przez mieszkańców sposobem poprawy bezpieczeństwa pieszych w Lubiczu jest (1) budowa chodników oraz (2) progów zwalniających (WM9, WM15, S3). **Lubiczanie obserwują we wsi kierowców poruszających się z nadmierną prędkością, co powoduje**

poczucie zagrożenia i obawy o bezpieczeństwo dzieci i seniorów. Do proponowanych przez nich rozwiązań należy przede wszystkim budowa chodnika i przejścia dla pieszych przy świetlicy (ok. 200 m). Sugerują także rozważenie instalacji progu zwalniającego przy parku (WM9, WM15).

Zdjęcie 7. Brak chodnika prowadzącego do świetlicy w Lubiczu.

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

⇒ **Rewitalizacja parku**

Uzasadnieniem interwencji w parku jest **potrzeba organizacji miejsca spotkań mieszkańców.** (WM9, WM15, S3, WE3). Park nieco zdziczał i wymaga wielu nakładów, aby mieszkańcy mogli korzystać z niego jako miejsca relaksu, spacerów i spotkań. Oddolne inicjatywy polegające na nasadzeniach drzew i krzewów świadczą o zainteresowaniu mieszkańców tym miejscem. Niezbędne jest uporządkowanie i wytyczenie ścieżek spacerowych, ławki, ważna jest wiata ogniskowa. Kilkarotnie zaproponowano zorganizowanie w parku **skateparku z prawdziwego zdarzenia.** „Teraz dzieciaki zrobiły sobie coś takiego sami” (WM9). W planowaniu interwencji warto uwzględnić tego typu inicjatywy, które świadczą o potrzebach młodych ludzi. Potrzebne są także regularne prace nad utrzymaniem zieleni parkowej w

odpowiednim stanie. Mogą je realizować mieszkańcy, początkowo animowani przez organizatora społeczności lokalnej.

Zdjęcie 8. Park w Lubiczu jako miejsce treningów dla rowerzystów

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

⇒ **Modernizacja boiska**

Boisko jest obecnie zaniedbane, zarośnięte, brakuje jednej bramki. Zaniedbanie wynika z braku zainteresowania ze strony mieszkańców, z których większość nie jest w stanie aktywnie uprawiać piłki nożnej. W Lubiczu istniał niegdyś klub piłkarski, ale społeczność się zestarzała. Według uczestników badań, małe boisko mogłoby się przydać. Trzeba by jednak zrobić dobre rozpoznanie ze względu na małą liczbę potencjalnych użytkowników (WM9).

Zdjęcie 9. Przestrzeń dawnego boiska piłkarskiego w Lubiczu

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

- ⇒ **Modernizacja i doposażenie placu zabaw (WM9).**
- ⇒ **Siłownia „pod chmurką” (WM9)**, tak jak w przypadku boiska, po uprzednim ustaleniu realnego zainteresowania korzystaniem z przyrządów do ćwiczeń.
- ⇒ **Odnowienie stawów**

W miejscu stawów znajduje się obecnie bujna zieleń. Jednak mieszkańcy deklarują przywiązanie do dawnego krajobrazu wsi. Powołując się na przykłady z innych wsi postulują pogłębienie dna w celu odzyskania stawów (S3).

Lista oczekiwanych zmian infrastrukturalnych opracowana na podstawie rozmów z mieszkańcami i liderami społeczności jest stosunkowo długa. **W celu ustalenia potrzeb i przedsięwzięć priorytetowych warto zaangażować w planowanie zmian możliwe szerokie grono mieszkańców oraz ekspertów z różnych dziedzin.** Racjonalizacji projektowanych działań sprzyjać będzie ich zestawienie z możliwym budżetem przeznaczonym na rewitalizację Lubicza.

1.5.5. Bobrówko

Do potrzeb infrastrukturalnych w Bobrówku, zgłoszonych przez uczestników badań (WM11, WM14), należy:

- ⇒ **Ścieżka rowerowa do Strzelec**

Ścieżka ze Strzelec prowadzi tylko do Bronowic. Bobrówek i Strzelce łączy droga powiatowa, na której jest spory ruch. Mieszkańcy dojeżdżają rowerami do apteki, do lekarza, do kościoła, do Dino itp. Ścieżka rowerowa poprawi ich bezpieczeństwo.

⇒ **Miejsce spotkań**

W Bobrowku potrzebne jest miejsce, gdzie ludzie mogliby się integrować. „Przydałaby się jakaś wiata na boisku, takie miejsce gdzie można by usiąść, coś zorganizować” (WM11).

⇒ **Rozwój bazy sportowej**, np. poprzez przystosowanie (otoczenia) boiska do lekkoatletyki.

⇒ **Poprawa bezpieczeństwa pieszych** poprzez budowę progów zwalniających (szczególnie przed Dino).

2. Potencjały interesariuszy rewitalizacji

Co i kto może mieć pozytywny wpływ na rewitalizację w gminie Strzelce Krajeńskie? Celem tej części raportu jest określenie potencjałów, czyli tego, co może być korzystne z punktu widzenia przebiegu i rezultatów procesu rewitalizacji. Osoby, które tutaj opisujemy nazywamy interesariuszami, ponieważ z różnych powodów są lub mogą być zainteresowane rewitalizacją. Są to wszyscy ci – osoby, organizacje, instytucje, środowiska – którzy mogą mieć wpływ na przygotowanie, przebieg i rezultaty procesu rewitalizacji w miejscowościach należących do gminy Strzelce Krajeńskie. Przyglądając się wskazanym podmiotom, celowo staramy się pomijać wątki związane ze słabościami, problemami i ze zjawiskami kryzysowymi, choć niekiedy nie da się od nich abstrahować. Opisaliśmy je w poprzedniej części. Tutaj chcemy pokazać szanse i możliwości. Te już dostrzegane i te które, zdaniem naszych rozmówców, warto zauważyć i dobrze wykorzystać. Charakteryzując potencjały interesariuszy rewitalizacji, odpowiadamy tutaj na drugie z trzech pytań badawczych:

Jakie są uwarunkowania procesu rewitalizacji?

Chodzi przede wszystkim o następujące ustalenia:

1. Identyfikacja **czynników trwałych i pozytywnych zmian**, dostrzeganych w poszczególnych sferach życia miasta i gminy.
2. Rozpoznanie **możliwości zaangażowania się w proces zmian** przez osoby, organizacje i instytucje przypisane do poszczególnych sfer.
3. Ustalenie **możliwości porozumienia między specjalistami** różnych dziedzin w celu uzyskania spójnej wizji, a następnie wspólnego planu zmian.

Podstawą sformułowanych poniżej wniosków są dane zebrane w toku indywidualnych wywiadów pogłębionych z mieszkańcami, spacerów badawczych z liderami i ekspertami oraz wywiadów eksperckich przeprowadzonych w ramach diagnozy.

Szczegółowe informacje na temat zastosowanych metod i technik badawczych zawarto w aneksie metodologicznym. Struktura tej części raportu wynika z wyboru przestrzeni, które

mają być przedmiotem interwencji. Są to kolejno następujące miejscowości: Bobrówko, Gilów, Lubicz, Tuczo i Strzelce Krajeńskie (wybrany obszar).

2.1. Bobrówko

Bobrówko jest relatywnie dużą wsią (776 mieszkańców) z rozbudowaną infrastrukturą społeczną (szkoła, przychodnia zdrowia, apteka, biblioteka, świetlica wiejska, boiska, place zabaw, sklepy, paczkomat). Uwagę zwraca również wyremontowana droga, nowe chodniki i ścieżka rowerowa w centrum wsi.

Można więc uznać, że istnieje tutaj wiele miejsc sprzyjających organizacji spotkań dla mieszkańców. Jak ich kondycja i wykorzystanie przedstawia się w świetle zgromadzonych danych i opinii?

- **ŚWIETLICA W BOBRÓWKU – POTENCJAŁ DO ZAGOSPODAROWANIA**

Biorąc pod uwagę stan techniczny i estetyczny budynku świetlicy oraz jego otoczenia, wyposażenie, świetlicę należy uznać za istotny potencjał z punktu widzenia integracji i aktywizacji mieszkańców. W świetle danych i opinii zgromadzonych w ramach wywiadów i spacerów badawczych, potencjał ten należy uznać za słabo wykorzystany. Można przyjąć następującą interpretację zastanej sytuacji, zgodnie z opisem przedstawionym przez mieszkańca: „W Bobrówku jest świetlica, ale w rozumieniu sali wiejskiej (do wynajęcia ew. na jakieś imprezy), nic poza tym się w niej nie dzieje (kiedyś było inaczej) (WM14). Świetlica może i powinna służyć regularnym działaniom na rzecz wszystkich pokoleń. Według naszych rozmówców, powinny być tutaj organizowane zajęcia dla dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów (WM14).

Zdjęcie 10. Fasada i wejście do świetlicy wiejskiej w Bobrówku

Fot.: Mariusz Kwiatkowski

- **LOKALNI LIDERZY W BOBRÓWKU – POTENCJAŁ, KTÓRY NALEŻY WZMOCNIĆ**

Wywiady i obserwacje poczynione podczas spaceru wskazują na to, że potencjał lokalnych liderów potrzebuje wzmocnienia. Podczas jednego z wywiadów została sformułowana następująca opinia: „W okolicy nie ma raczej liderów, którzy mogliby i chcieliby coś zrobić dla lokalnej społeczności. Dziś do tego potrzebna jest wiedza, trochę kompetencji [np. jak znaleźć wnioski projektowe, jak go wypełnić]. Sołtys we wsi jest, ale w zasadzie go nie ma, na pewno nie jest takim liderem” (WM11). Opinia ta znajduje potwierdzenie w innych źródłach. Inkubatorem lokalnych liderów w środowisku wiejskim dość często są Koła Gospodyń Wiejskich. W przypadku Bobrowka potrzebne jest jednak wzmocnienie lub wręcz reaktywacja zarówno KGW jak i OSP (WM11).

W świetle jednego z wywiadów, nieformalnym, ale aktywnym liderem jest były sołtys Bobrowka. Został on scharakteryzowany w następujący sposób; „Jest ciągle aktywny i

zaangażowany społecznie. Ciągłe pełni kilka funkcji – od kilku kadencji jest ławnikiem, przewodniczącym GKRPA, zajmuje się dystrybuowaniem na wsi żywności z Banku Żywności (pozostałość po softysowaniu, we współpracy z OPS-em i burmistrzem, który wspiera transportem); jest zaangażowany w działalność piłkarskiego LZS-u i pisze do lokalnej gazety relacje z meczów” (WM11).

- **WARSZTATY JAKO CZYNNIK OCZEKIWANYCH ZMIAN**

Warto wykorzystać warsztaty diagnostyczne z udziałem mieszkańców (w tym sołtysa, byłego sołtysa, przedstawiciela szkoły, lokalnych organizacji) jako okazję do uzgodnienia planu działania świetlicy z wykorzystaniem środków, które gmina pozyska na rewitalizację. Wstępne ustalenia są takie, że w Bobrówku potrzebna jest bardziej interwencja społeczna (animacja lokalna) niż infrastrukturalna. W przypadku braku lokalnych potencjałów w zakresie prowadzenia zajęć dla poszczególnych grup wiekowych, warto rozważyć prowadzenie zajęć o charakterze mobilnym przez osoby spoza sołectwa.

Zdjęcie 11. Boisko typu „Orlik” oraz plac zabaw w Bobrówku

Fot. Mariusz Kwiatkowski.

2.2. Gilów

Gilów jest najmniejszą z badanych miejscowości (194 mieszkańców). Leży na skraju województwa i powiatu, co mocno rzutuje na jego sytuację.

Podczas wywiadów i spacerów badawczych podjęliśmy próbę ustalenia problemów mieszkańców oraz sposobów i rozwiązywania. Uwzględniliśmy jednak także podczas rozmów i obserwacji w terenie inny aspekt – potencjały, dzięki którym miejscowość może się rozwinąć.

- **RELACJE BEZPOŚREDNIE JAKO POTENCJAŁ SPOŁECZNY GILOWA**

Zaletą tego typu miejscowości jest bezpośredni charakter relacji między mieszkańcami, umożliwiający kontakty twarzą w twarz niemal wszystkich członków wiejskiej wspólnoty. Osoby zamieszkujące Gilów od urodzenia (zdecydowana większość) znają się więc i posiadają dużą wiedzę na temat współmieszkańców. Może to być istotny potencjał z punktu widzenia integracji i zaspokajania potrzeb życiowych, dzięki bezpośredniej wymianie usług sąsiedzkich. Należy sobie jednak oczywiście zdawać sprawę, że ta sama cecha może okazać się obciążeniem, ze względu na wieloletnie osobiste, rodzinne czy sąsiedzkie animozje. Podchodząc jednak do tej właściwości jako potencjalnie pozytywnego zasobu, należy zaplanować interwencję zewnętrzną, na przykład w formie pikniku połączzonego z warsztatami, podczas którego zaplanowano by wspólne działania na rzecz integracji. Dobrą okazją byłyby konsultacje dotyczące rozbudowy świetlicy i zagospodarowania podwórka przy świetlicy.

- **OBIEKTY ZABYTKOWE W GILOWIE JAKO POTENCJAŁ TURYSTYCZNY**

Niektóre z obiektów, które pozostały po PGR wyróżniają się pod względem estetyki i mogłyby stanowić wręcz atrakcję turystyczną. Należy do nich niewątpliwie wieża przedstawiona na fotografii nr 3 oraz park obok wieży. Podjęte dotychczas próby rewaloryzacji parku i zabezpieczenia wieży przed degradacją skończyły się niepowodzeniem. Warto jednak w programie rewitalizacji uwzględnić remont wieży i uporządkowanie terenu obok wieży. To miejsce mogłoby przyciągać turystów zmotoryzowanych i rowerzystów w ramach sieci obiektów powiązanych ze Strzelcami.

Zdjęcie 12. Niszcząca wieża widokowa w Gilowie.

Fot. Mariusz Kwiatkowski.

2.3. Lubicz

Lubicz jest relatywnie małą wsią (291 mieszkańców), w której jest kilka miejsc spotkań dostępnych dla mieszkańców: zabytkowy, kościół, plac zabaw, boisko piłkarskie, park i świetlica wiejska.

- **ŚWIETLICA W LUBICZU JAKO OŚRODEK INTEGRACJI I AKTYWIZACJI LOKALNEJ**

Zarówno spacerzy badawcze jak i wywiady wykazały istotną rolę świetlicy w Lubiczu jako ośrodka sprzyjającego edukacji, integracji i aktywizacji lokalnej. W streszczeniu wywiadów możemy przeczytać następujące, pozytywne opinie: „We wsi jest świetlica, w której organizowane są zajęcia dla dzieci – świetlica działa od poniedziałku do piątku, także w roku szkolnym, dziećmi opiekuje się pani, są wycieczki organizowane” (WM15); „Jest we wsi świetlica, działa tu świetlica środowiskowa dla dzieci, są organizowane zajęcia dla najmłodszych. Na świetlicy niedawno założono panele fotowoltaiczne, wymieniono drzwi –

żeby ograniczyć rosnące koszty jej utrzymania” (WM9). Przytoczone opinie potwierdzają obserwacje poczynione podczas spaceru badawczego. Jest to miejsce, w którym dzieci znajdują przestrzeń i atrakcyjną ofertę zajęć (mimo niekorzystnego otoczenia). Biorąc pod uwagę ten potencjał, warto uwzględnić wnioski mieszkańców dotyczące poszerzenia oferty o młodzież, osoby dorosłe i seniorów. Oto przykład takiego wniosku: „Nie ma w Lubiczu żadnej oferty dla seniorów (w innych wsiach jest chyba pod tym względem nieco lepiej; na świetlicach miały powstawać kluby seniora – w Lubiczu nic się nie zdziało)” (WM9).

- **REKREACYJNY I INTEGRACYJNY POTENCJAŁ PARKU I STAWÓW W LUBICZU**

Znajdujący się w Lubiczu park ma w sobie duży potencjał z punktu widzenia rekreacji i integracji mieszkańców. Już teraz, bez znaczących środków, mieszkańcy podejmują próbę przystosowania parku do swoich potrzeb. Młodzież korzysta z niego jako skateparku (WM15), a osoby dorosłe dbają o drzewostan. Potrzebne są jednak dużo większe fundusze, by park mógł spełniać oczekiwane funkcje. Integracyjny potencjał parku polega na tym, że mieszkańcy mogliby wziąć udział w partycypacyjnym planowaniu jego rewitalizacji, co wzmocniłoby ich identyfikację z tym miejscem. Z parkiem powiązane są stawy, które niestety wyschły. Jednak mieszkańcy ujawniają silny, pozytywny sentyment do stawów jako elementu lokalnego krajobrazu. Pozyskanie środków na regenerację przynajmniej jednego stawu byłoby kolejnym czynnikiem wzmacniającym lokalne więzi, poczucie identyfikacji z miejscem.

- **LOKALNI LIDERZY JAKO POTENCJALNI INICJATORZY PRZEDSIĘWZIĘĆ SPOŁECZNYCH**

Podczas spaceru badawczego udało się ustalić, że w Lubiczu jest kilka osób, które można uznać za liderów z punktu widzenia ich relatywnie większego wpływu na społeczność. Biorąc pod uwagę, że w miejscowości brak lokalnego stowarzyszenia, warto uwzględnić w programie rewitalizacji wsparcie dla liderów, które ułatwiłoby im powołanie do życia i rozwój takiego stowarzyszenia. Stałoby się ono stałym czynnikiem rozwoju lokalnego.

Zdjęcie 13. Wnętrze świetlicy w Lubiczu, w głębi scena

Fot. Mariusz Kwiatkowski

2.4. Tuczno

Tuczno jest wsią średniej wielkości (555 mieszkańców). We wsi mieści duży zakład pracy zatrudniający głównie ludność z Ukrainy, kościół, szkoła, biblioteka i świetlica.

Prowadząc badania w Tucznie, skupiliśmy się na miejscach spotkań, zakładając, że dobrze funkcjonująca społeczność powinna nie tylko dysponować takimi miejscami, ale powinna mieć również szeroką ofertę zajęć dla wszystkich kategorii wiekowych. Jak pod tym względem wygląda sytuacja w Tucznie. Jakie zidentyfikowaliśmy tutaj potencjały?

- **BIBLIOTEKA I ŚWIETLICA JAKO PRZESTRZEŃ INTEGRACJI I AKTYWIZACJI**

Budynek, w którym mieści się biblioteka i świetlica można uznać za społeczno-kulturalne centrum wsi. Bardzo ładny, atrakcyjnie położony budynek przyciąga uwagę. Otoczenie bardzo dobrze zagospodarowane, atrakcyjne dla dzieci (plac zabaw), ale także dla młodzieży. Biblioteka i świetlica czynne we wszystkie dni powszednie. W świetlicy odbywają się zajęcia

od poniedziałku do piątku między 15.00 a 18.00. Zajęcia są organizowane nie tylko dla dzieci. Można powiedzieć, że potencjał tej przestrzeni jest dobrze wykorzystany.

- **KLIMAT RELACJI MIĘDZYLUDZKICH JAKO POTENCJAŁ TUCZNA**

Rozmowy przeprowadzone z mieszkańcami Tuczna mogą być podstawą twierdzenia, że dominują tutaj pozytywne opinie i pozytywne nastawienie do wspólnych działań. Zilustrujmy to streszczeniem jednej z zebranych wypowiedzi: „W Tucznie dzieje się więcej niż w innych wsiach – jest dynamiczniej. Wieś atrakcyjna pod względem przyrodniczym, a nawet turystycznym – są lasy (grzyby, jagody), jeziora, jest ładnie. Są dobrze działające sklepy. Jakość życia we wsi się poprawiła – kilka lat temu młodzi ludzie przesiadywali na przystankach, pili alkohol, palili trawkę. Teraz jest trochę lepiej” (WM12); „Wieś jest raczej zintegrowana. Na wsi organizowane są imprezy, które są dla wszystkich – do południa dzieci, potem zabawa taneczna dla dorosłych. Widać, że mieszkańcom się chce” (WM12): „Sąsiedztwo ocenia dobrze. Są dobre relacje, zdarzają się wspólne spotkania sąsiedzkie. Nie ma problemu z wzajemną pomocą, z sąsiedzką uczynnością. Sami udzielają pomocy innym” (WM12). W wywiadach odnotowaliśmy liczne przykłady przedsięwzięć wspólnotowych. Ten pozytywny obraz społeczności można uznać za ważny zasób. Przekonani o pozytywnym nastawieniu i zaangażowaniu innych, mieszkańcy chętniej będą się angażowali w przedsięwzięcia, które są im potrzebne. Piszemy o nich w innych rozdziałach.

- **LIDERZY JAKO CZYNNIK ROZWOJU TUCZNA**

W odróżnieniu od innych badanych wsi, w Tucznie nie występuje problem deficytu liderów. Ich obecność w lokalnej społeczności, zarówno w wymiarze formalnym jak i nieformalnym może być czynnikiem kolejnych ambitnych przedsięwzięć, których realizacja wymaga koordynacji i zaangażowania. A potrzeb, jak wynika z naszych badań, jest wiele.

Zdjęcie 14. Piękne otoczenie budynku świetlicy i biblioteki w Tucznie.

Fot. Mariusz Kwiatkowski

2.5. Strzelce Krajeńskie

Strzelce Krajeńskie w latach 2016-2023 z sukcesem realizowały program rewitalizacji. Sukces ten polegał, między innymi, na wzmocnieniu potencjału infrastrukturalnego, w tym turystycznego i społecznego. Przyjęte wówczas hasło „Połączą nas mury”, stało się impulsem do podjęcia wielu działań angażujących mieszkańców.

Podczas wywiadów i spacerów badawczych pytaliśmy o ocenę jakości życia w mieście, ale szczególnie skupiliśmy się na obszarze w okolicy ulic Fortecznej, Zachodniej i Północnej. To tutaj, według zgromadzonych danych statystycznych, występuje wiele krzyżujących się problemów. W tej części raportu skupiamy się jednak na potencjałach, dzięki którym możliwe jest przewyższenie zidentyfikowanego stanu.

- **ZAUFANIE DO WŁADZ GMINY JAKO POTENCJAŁ REWITALIZACJI**

Zacznijmy od streszczenia wypowiedzi o charakterze ogólnym, odnoszących się do całego miasta. Tego typu wypowiedzi odnotowaliśmy nie tylko podczas badań w samych Strzelcach, ale także w innych miejscowościach. Strzelce, jako stolica gminy, jest centrum życia

społecznego dla odwiedzanych przez nas sołectw, a także istotnym punktem odniesienia. Uogólniając, można powiedzieć, że jest to pod wieloma względami pozytywny punkt odniesienia.

Przytoczmy kilka wypowiedzi ilustrujących tę tezę: „Strzelce Krajeńskie w opinii respondentów są bardzo dobrym miejscem do życia. Wszędzie jest blisko, wszystko na miejscu, wszystkich się zna” (WM2, WM3). Inna rozmówczyni jako potencjał Strzelec Krajeńskich wskazuje walory estetyczne – znakiem rozpoznawczym miasta są zabytki, zwłaszcza pięknie odnowione mury miejskie (WM8).

Ważne z punktu widzenia powodzenia planowanego procesu jest to czy mieszkańcy są przekonani o dobrych intencjach i możliwościach pozytywnego działania władz gminy. Zgromadzone wypowiedzi wskazują na istnienie tzw. zaufania pionowego (mieszkańcy – władza), które jest istotnym potencjałem złożonych przedsięwzięć, do których na pewno zalicza się rewitalizacja. Przytoczmy streszczenie jednej z kilku podobnych w swej wymowie wypowiedzi: „[Mieszkanka] bardzo pozytywnie wypowiada się o działaniach podejmowanych przez burmistrza Strzelec: bardzo dużo zrobił w Strzelcach, „odbudował miasto” (wspomina jak wyglądały Strzelce, kiedy ona tu wiele lat temu przyjechała), miasto wypiękniało, są ławki, dzieci mają place zabaw => mimo, że badana woli wieś, miasto ocenia jako przyjazne do życia” (WM8).

- **CENTRUM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ W STRZELCACH KRAJEŃSKICH
JAKO CZYNNIK INTEGRACJI I AKTYWIZACJI MIESZKAŃCÓW**

Powstanie i rozwój Centrum Aktywności Społecznej przy ulicy Fortecznej w Strzelcach Krajeńskich należy uznać za jeden z większych sukcesów dotychczasowego procesu rewitalizacji w tym mieście. Jest to miejsce tworzące warunki dla rozwoju aktywności dla licznych mieszkańców. Szczególnie dotyczy to seniorów. Prawdopodobnie oni najczęściej korzystają z oferty CAS, a także z innych miejsc i form aktywności. Zauważają to nasi rozmówcy: „Seniorzy w Strzelcach mają nie najgorzej – działa Centrum Aktywności Społecznej (można przebierać w zajęciach, bardzo bogata oferta), działa Strzelecki Klub Filmowy (badana na podstawie własnych doświadczeń mówi, że jest oblegany przez seniorki, projekcje ambitniejszych filmów), są spotkania w bibliotece (tu Klub Czytelnika), jest UTW” (WM8). Można więc liczyć na to, że CAS, szczególnie po przeprowadzeniu niezbędnych

remontów (okna!) będzie oddziaływał pozytywnie na społeczność. Praktyczny wniosek z przeprowadzonych obserwacji jest taki, że użytkownicy tej instytucji powinni być włączeni w proces planowania interwencji w najbliższym jego otoczeniu. Warto zapytać CAS-owców, na przykład w ramach warsztatów strategicznych, o pomysły na zainteresowanie i włączenie mieszkańców najbliższych ulic do aktywności tutaj prowadzonych.

Zdjęcie 15. Fot. 6. Siedziba Centrum Aktywności Lokalnej w Strzelcach Krajeńskich.

Fot. Mariusz Kwiatkowski.

Nasze zadanie w tym rozdziale było trudniejsze niż w innych. Łatwiej mówi się o problemach, barierach i potrzebach niż o tym co stanowi lub może stanowić pozytywny zasób. Materiał dotyczący potencjałów okazał się uboższy ilościowo. Na szczęście udało się skatalogować i scharakteryzować czynniki pozytywne w odniesieniu do wszystkich badanych przestrzeni.

- **Pierwszym realizowanym tutaj zadaniem była identyfikacja czynników trwałych i pozytywnych zmian, dostrzeganych w poszczególnych sferach życia miasta i gminy.**

Sytuacja w każdej z branż pod uwagę miejscowości kształtuje się nieco inaczej, ale można dostrzec pewne podobne tendencje i prawidłowości.

- Po pierwsze, w każdej analizowanej przestrzeni istnieją obiekty, które pełnią lub mogą pełnić rolę ośrodków integracji i aktywizacji mieszkańców. Są to, w przypadku wsi świetlice wiejskie, a w przypadku Strzelec Krajeńskich Centrum Aktywności Społecznej.
- Po drugie, samo istnienie takiego obiektu, nawet w dobrym stanie, nie stanowi gwarancji pełnienia funkcji integracyjnej i pozytywnego oddziaływania na społeczność.
- Po trzecie, społeczne funkcje danego obiektu zależą w dużym stopniu od stanu więzi społecznych i klimatu relacji interpersonalnych w danej miejscowości. Możemy więc mieć do czynienia ze zjawiskiem błędnego koła: słabe więzi powodują, że obiekt nie skupia aktywności mieszkańców, słaba aktywność mieszkańców z kolei powoduje, że obiekt nie spełnia oczekiwanej roli. Stąd potrzeba interwencji nie tylko o charakterze infrastrukturalnym, ale także społeczno-kulturowym. Dobrym przykładem zjawiska, które charakteryzujemy jest świetlica w Bobrówku – wyremontowana, dobrze wyposażona, ale nie spełniająca funkcji integrująco-aktywizujących.

Możemy więc stwierdzić, że niezbędnym, ale niewystarczającym czynnikiem trwałych zmian jest dogodna infrastruktura. Jednak jej odpowiednie wykorzystanie powinno być efektem planowego, zintegrowanego działania na poziomie gminy. Większość badanych społeczności nie jest bowiem samodzielna w tym zakresie. W tym kontekście ważne jest drugie zadanie jakie przyjęliśmy w tym rozdziale.

- **Drugim realizowanym tutaj zadaniem było rozpoznanie możliwości zaangażowania się w proces zmian przez osoby, organizacje i instytucje przypisane do poszczególnych sfer.**

Biorąc pod uwagę wnioski dotyczące niewystarczalności infrastruktury jako zasobu społecznego, należy rozważyć inne czynniki oczekiwanych zmian. Jak już stwierdziliśmy wcześniej, potrzebne jest planowanie działań w skali całej gminy. Już teraz mamy z tym do czynienia, ponieważ w wielu świetlicach są realizowane zajęcia

organizowane przez gminę. W procesie rewitalizacji należałoby jednak dodatkowo uwzględnić kilka innych działań, które wzmacniałyby lokalne społeczności. Nie można i nie należy ich przeprowadzać bez zaangażowania samych zainteresowanych, dlatego należy się liczyć z potrzebą długofalowego działania. Przeprowadzone przez nas rozpoznanie zachęca do sformułowania następujących rekomendacji:

- W niektórych miejscowościach lokalny potencjał wydaje się uśpiony, dlatego potrzebna jest zewnętrzna interwencja. W Bobrówku i Gilowie warto zaplanować realizację Programu Aktywności Lokalnej w celu stworzenia sieci osób współpracujących na rzecz społeczności i wyłonienia liderów i osób odpowiedzialnych za poszczególne zadania (np. prowadzenie świetlicy).
- W Lubiczu i Tucznie społeczność jest bardziej zintegrowana i zaangażowana, ale gdyby się udało ją wesprzeć w procesie powoływania lokalnych stowarzyszeń, to być może zadziałałoby to niczym koło zamachowe oczekiwanych zmian.
- W Strzelcach istnieje i prężnie działa Centrum Aktywności Lokalnej, ale i ono potrzebuje wsparcia w postaci analizy oddziaływania na najbliższe otoczenie i zaplanowania promocji w tym najtrudniejszym środowisku.

Podsumowując, warto jeszcze raz podkreślić że w nowym programie rewitalizacji powinien się pojawić zintegrowany plan wsparcia aktywności lokalnej w poszczególnych sołectwach, a szczególnie w wymienionych wyżej.

- **Trzecim zadaniem tego rozdziału było ustalenie możliwości porozumienia między specjalistami różnych dziedzin w celu uzyskania spójnej wizji, a następnie wspólnego planu zmian.**

Przeprowadzone badania wskazują na to, że indagowani przez nas eksperci dobrze rozumieją potrzeby i trafnie wskazują potencjały. Oto przykład wypowiedzi dotyczącej omawianych tutaj zagadnień: „Jedynymi obiektami na potrzeby publiczne we wsiach są świetlice, jest to centrum życia społeczności wioskowej. Potrzebne są remonty, doposażenie, tak by służyły wszystkim pokoleniom. Osobami angażującymi się w działalność świetlic mogą być nauczyciele, szczególnie w Bobrówku i Tucznie. Potrzebne jest doposażenie świetlic wiejskich + opiekunowie świetlic. Świetlice mogą działać w następujący sposób: w kolejne dni tygodnia

zajęcia tematyczne bądź dla poszczególnych kategorii mieszkańców” (WE3). Podobnie sytuację postrzega inny ekspert: „Świetlice wiejskie jako miejsce spędzania czasu przez seniorów, kluby seniora jako przedszkola w czasie pracy dorosłych dzieci. Władza dostrzega potrzeby tego rodzaju. Wiejskie kluby seniora dobrym miejscem organizacji usług mobilnych (fizjoterapia, badania profilaktyczne)” (WE4).

Cytowane wypowiedzi świadczą o tym, że porozumienie między ekspertami nie powinno być problemem. Warto jednak uwzględnić następujące sugestie:

- Planowanie interwencji powinno mieć charakter partycypacyjny;
- Eksperti powinni brać pod uwagę opinie, potrzeby i potencjały mieszkańców;
- Odpowiednim narzędziem ustalania programu zmian są warsztaty partycypacyjne, najlepiej przeprowadzane w miejscu, którego dotyczą.

W każdej odwiedzanej miejscowości zidentyfikowaliśmy potencjały w postaci budynków, ludzi i łączących ich więzi. Aby jednak te potencjały można było w procesie rewitalizacji wzmocnić i rozwinąć, potrzebne jest planowe, systematyczne działanie na rzecz mieszkańców, z ich aktywnym udziałem.

Aneks metodologiczny

Wnioski zawarte w niniejszej diagnozie zostały opracowane na podstawie badań, których głównym celem było ustalenie zakresu potrzeb, zasobów oraz oczekiwań rewitalizacyjnych mieszkańców obszaru rewitalizacji w gminie Strzelce Krajeńskie.

Do celów szczegółowych diagnozy należało:

1. Ustalenie przejawów zjawisk kryzysowych w obszarze rewitalizacji
2. Określenie potencjałów interesariuszy procesu rewitalizacji
3. Ustalenie obszarów i kierunków działań rewitalizacyjnych.

W badaniach podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie są potrzeby i potencjały mieszkańców oraz innych interesariuszy procesu rewitalizacji w Strzelcach Krajeńskich?
2. Jakie są uwarunkowania procesu rewitalizacji?
3. Jaki jest stan i możliwości działań interwencyjnych?

Realizacja celów i wyjaśnienie problemów badawczych było możliwe dzięki zastosowaniu kilku metod i technik, które wzajemnie się uzupełniały, umożliwiając dostęp do szerokiej wiedzy o zjawiskach kryzysowych oraz potencjałów sprzyjających wyprowadzaniu obszaru rewitalizacji ze stanu degradacji. Do zastosowanych metod i technik należały:

1. Wywiady pogłębione z mieszkańcami
2. Spacery badawcze z liderami i ekspertami
3. Wywiady pogłębione z ekspertami
4. Analiza danych zastanych (szczegółowy opis założeń i przebieg analizy został zaprezentowany w *Raporcie z delimitacji*).

Poniżej znajduje się szczegółowy opis metod i technik wykorzystanych w diagnozie.

Wywiady pogłębione z mieszkańcami

Cel badań
Ustalenie zakresu potrzeb i potencjałów mieszkańców wyznaczonego obszaru.
Cele szczegółowe
<ol style="list-style-type: none">1. Ustalenie zasobów i potrzeb gospodarstw domowych.2. Określenie stopnia zaangażowania obywatelskiego i sposobów konstruowania tożsamości społecznej.3. Zdiagnozowanie oczekiwań mieszkańców związanych z zaangażowaniem władz w przekształcanie obszaru rewitalizacji.4. Ustalenie czynników i barier włączenia mieszkańców w proces rewitalizacji.
Pytania badawcze
<ol style="list-style-type: none">1. Jakie są potrzeby i oczekiwania rewitalizacyjne mieszkańców obszaru rewitalizacji?2. Jakimi zasobami dysponują mieszkańcy badanego obszaru?3. Czy zakres identyfikacji z miejscem zamieszkania jej mieszkańców i poziom ich aktywności obywatelskiej umożliwiają włączenie ich w planowany proces zmian?
Szczegółowe pytania badawcze
<ol style="list-style-type: none">1. Jaka jest jakość życia mieszkańców obszaru rewitalizacji w gminie Strzelce Krajeńskie?2. Jak kształtują się więzi pomiędzy mieszkańcami badanego obszaru?3. Jaki jest poziom aktywności obywatelskiej mieszkańców w obszarze rewitalizacji?4. Jak kształtuje się identyfikacja (tożsamość) mieszkańców w obszarze rewitalizacji?5. Jakich zmian w badanym obszarze oczekują jego mieszkańcy?6. Jakie sprawy społeczne, przestrzenno-infrastrukturalne, techniczne i in. wymagają interwencji władz miasta?
Dobór próby

Celowy na podstawie następujących kryteriów:

- wiek,
- płeć,
- status społeczno-ekonomiczny,
- zamieszkiwanie w obszarze rewitalizacji.

Lista potencjalnych rozmówców została zaproponowana przez władze gminy. Osoby prowadzące mogły dobierać rozmówców samodzielnie na podstawie ww. kryteriów.

Narzędzie badawcze – dyspozycje do wywiadu

Przebieg badań

1. Opracowanie założeń teoretycznych i metodologicznych
2. Opracowanie narzędzia badań
3. Rekrutacja uczestników badań
4. Gromadzenie danych (wywiady)
5. Analiza wyników i opracowanie raportu

Zrealizowano 15 wywiadów z 18 mieszkańcami obszaru rewitalizacji w Strzelcach Krajeńskich.

Spacery badawcze

Cele

1. Ustalenie przejawów zjawisk kryzysowych w obszarze rewitalizacji
2. Określenie potencjałów interesariuszy procesu rewitalizacji
3. Ustalenie obszarów i kierunków działań rewitalizacyjnych

Dobór próby

Ustalając zasady doboru rozmówców, kierowano się przede wszystkim założeniem uzyskania dostępu do ekspertów przez doświadczenie, czyli takich osób, które dany obszar znają dzięki przebywaniu na nim i/lub zaangażowaniu w działania na jego rzecz.

Lista potencjalnych rozmówców została zaproponowana przez władze gminy. Jednak

badacze mogli wykroczyć poza proponowaną listę, jeśli uznali daną osobę za eksperta w określonej dziedzinie. Założono też, że spacer jest metodą, która umożliwia spontaniczne włączenie się do rozmowy innych, niezaproszonych osób.

Narzędzie badawcze – lista omawianych zagadnień

Wywiady w trakcie spacerów były prowadzone wg następujących zasad:

1. Zasada rozpoczynania rozmowy od spraw ogólnych i przechodzenia kolejno do spraw bardziej szczegółowych.
2. Zasada dopasowania odwiedzanych miejsc i pytań do kompetencji i zainteresowań rozmówcy – przewodnika.
3. Zasada ustalania najpierw listy problemów i potencjałów, a następnie formułowania propozycji rozwiązań.

Wybór wizytowanych obszarów i punktów

Zgodnie ze wstępnymi założeniami Gminnego Programu Rewitalizacji odnoszącymi się do obszaru rewitalizacji, ustalono, że spacer i rozmowy w ich trakcie powinny dotyczyć przede wszystkim następujących miejsc:

- a) Sołectwo Gilów
- b) Sołectwo Bobrówko
- c) Sołectwo Lubicz
- d) Sołectwo Tuczo
- e) innych przestrzeni i obiektów, które wskażą wybrani rozmówcy – przewodnicy.

Dzięki takiemu podejściu możliwe było osiągnięcie dwóch ważnych efektów. Z jednej strony, uwaga została skupiona na konkretnym obszarze, który na podstawie potocznych obserwacji i danych statystycznych można było uznać wstępnie za zdegradowany. Z drugiej strony, nie zamknięto drogi do poszukiwań innych miejsc, a tym bardziej do bardziej szczegółowego wskazania i opisu obiektów zlokalizowanych na wskazanym wstępnie obszarze.

Przebieg badań

Wywiady zostały przeprowadzone w Strzelcach Krajeńskich w czerwcu 2023 roku w Strzelcach Krajeńskich, Gilowie, Bobrówku, Lubiczu i Tucznie.

W większości rozmów poruszono następujące kwestie:

1. Wskazanie miejsc, które wymagają interwencji.
2. Problemy, które wymagają rozwiązania (gospodarcze, środowiskowe, społeczne, kulturowe).
3. Opinie na temat wspólnych przestrzeni, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości organizowania tam spotkań mieszkańców
4. Opinie na temat oczekiwanych zmian.

Wskazanie pomysłów na zmianę istniejącego stanu rzeczy.

Wywiady z ekspertami

Cel badań
Identyfikacja czynników i barier warunkujących rozwój terenów znajdujących się w pierścieniu wokół centrum miasta Strzelce Krajeńskie.
Cele szczegółowe
<ol style="list-style-type: none">1. Ustalenie przejawów zjawisk kryzysowych w obszarze rewitalizacji2. Określenie potencjałów interesariuszy procesu rewitalizacji3. Ustalenie obszarów i kierunków działań rewitalizacyjnych
Pytania badawcze
<ol style="list-style-type: none">1. Jakie są czynniki i bariery rozwoju terenów zlokalizowanych w pobliżu murów miejskich w Strzelcach Krajeńskich?2. Jakie rozwiązania należy wdrożyć w celu poprawy jakości życia mieszkańców (a szczególnie zamieszkujących tereny zlokalizowane w pobliżu murów miejskich) w Strzelcach Krajeńskich?
Dobór próby
Celowy, uwzględniający kompetencje, zainteresowania i status społeczno-zawodowy zaproszonych osób, reprezentujących sektory: publiczny, biznesowy, obywatelski.

Narzędzie badawcze

Podstawową techniką pracy jest wywiad. Dla uporządkowania rozmowy wykorzystano typową dla metody STEEPVL listę omawianych zagadnień, jednak stosowano ją w sposób elastyczny. W związku z tym w rozmowie pojawiły się następujące kwestie: społeczne, technologiczne, ekonomiczne, ekologiczne, polityczne, odnoszące się do wartości, prawne.

Przebieg badań

Badanie zostało przeprowadzone w lipcu 2023 roku. Do zespołu eksperckiego zaproszono siedem osób reprezentujących odpowiednio siedem kategorii badanych czynników. Wśród nich byli reprezentanci: biznesu (1), administracji (2), instytucji kultury (1), instytucji pomocowych (1), firmy planistycznej (3), członkini Rady Miasta (1). W grupie eksperckiej były 4 kobiety i 5 mężczyzn.